

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
İSLÂM KONFERANSI TEŞKİLÂTI
İSLÂM TARİH, SANAT ve KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ

OSMANLI İLMÎ VE MESLEKÎ CEMİYETLERİ

1. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu
3-5 Nisan 1987

Yayına hazırlayan
EKMELEDDİN İHSANOĞLU

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İstanbul 1987

PC 14-87/7

İlim Tarihi Kaynaklar ve
Araştırmalar Serisi No : 3

Editör : Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU

İslâm Tarih, Sanat ve
Kültür Araştırma Merkezi
(IRCICA)

Yer :
Barbaros Bulvarı
Yıldız Sarayı Seyir Köşkü
Beşiktaş

Posta adresi :
P.K. 24, Beşiktaş

Telefon : 160 59 88 - 160 59 89
Teleks : 26484 isam tr

İstanbul - Türkiye

ISBN 92 9063 353 - 0

OSMANLI MÜHENDİS VE MİMARLARI ARASINDA İLK CEMİYETLEŞME TEŞEBBÜSLERİ

«Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti», «Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie» adlı cemiyet ve diğer teşebbüsler.

*Feza Günergun **

Osmanlı devletinde 18. yüzyılda başlayan ve bilhassa askeri alanda yapılan reform hareketleri arasında modern mühendislik eğitimi gerçekleştirmek için değişik müesseselerin kurulduğu görülmekte ise de düzenli mühendislik eğitimi 1773 de Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn ve 1795'de Mühendishane-i Berri-i Hümayûn ile gerçekleşmiştir. O devirde mühendislik, henüz askerlik sanatının bir bölümü olarak kabul edilmekte ve Mühendishaneler de daha çok bir askeri okul karakteri göstermekte idiler^{*1}. 1883'de açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi de sivil mühendislik eğitimi veren bir müessese olmasına rağmen, askeri idareye bağlıydı. Düzenli mühendislik eğitiminin, Mühendishanelerde 18. yüzyıl sonlarında başlamasına rağmen, Osmanlı mühendislerinin ancak 20 yüzyılın başında cemiyet kurmaları dikkati çeken bir husustur. Mühendisler arasındaki bu geç cemiyetleşme, bir yerde mühendislik eğitiminin askeri okullarda başlayıp gelişmesine ve mezunların hemen ordudaki görevlerine başlamalarına bağlanabilir. Diğer taraftan sivil mühendis yetiştiren Hendese-i Mülkiye ilk mezunlarını 1888'de vermesine rağmen, sivil mühendislerin cemiyet kurarak birleşmeleri de ancak 20 sene sonra, 1908'de olmuştur. Bu okul öğrencilerinin de mezuni-

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

*1 Ergün Toğrol : *İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi Cumhuriyetin Elliinci Yıl Kitabı*. İstanbul 1976, s. 11.

yetlerini müteakiben derhal devlet hizmetinde görevlendirilerek imparatorluğun çeşitli bölgeleine dağılmaları, okulun çok az sayıda mezun vermesi, ve ayrıca o yıllarda az sayıda serbest çalışan mühendis bulunması bu cemiyetleşme teşebbüslerini geciktiren faktörler olabilir. Zira o zamanki usule göre mektebi bitiren öğrenciler Dahiliye Zabiti tarafından Nafia Nezareti'ne götürülür ve bir ilmühaber karşılığı teslim edilirdi. Görev yeri Nazırın huzurunda çekilen kura sonucu belli olurdu. 1888 yılında mektebi bitirenlerden 3'ü demiryollarında komiser muavinliği, geri kalan 10'u ise vilayet başmühendis müavinliği görevlerine tayin edilmişlerdi*².

Düzenli sivil mimarlık eğitimi veren Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin 1882'de açılışına kadar Osmanlı Devleti'nde mimarlık eğitiminin yalnızca Mühendishane'deki «fenn-i mimarî» dersinden ibaret kalması ve Tanzimat Dönemi'nde mimarlık eğitimi alanında girişim bulunmaması, mimarlık hizmetlerinin yabancı mimarlar, yabancı ülkelerde eğitim görmüş gayri müslim mimarlar tarafından üstlenilmiş olması*³ Osmanlı Devleti'nde bir Türk mimar zümresinin yetişmesini ve Türk mimarlar arasında birleşmeyi geciktiren faktörlerden sayılabilir. Bu zümrenin ancak 20'inci yüzyılın başında yavaş yavaş oluşması sonucu, mimarlar arasında —ancak mühendislerle dayanışma içinde— cemiyetleşme hareketi başlamıştır.

OSMANLI MÜHENDİS VE MİMAR CEMİYETİ

II. Meşrutiyet'le gelen hürriyet havası, Osmanlı mühendis ve mimarlarında bir birleşme fikrinin uyanmasına sebep olmuştur*⁴. Mimar Kemaleddin Bey'in «müntesibin-i fen»i birleşmeye davet

*² İbid, s. 153.

*³ Afife Batur : Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 4, s. 1054.

*⁴ II. Meşrutiyet'den önce, 1880'lerde Beyoğlu'nda «Mütefennin Cemiyeti» adlı bir cemiyetin faaliyet gösterdiğini tesbit etmiş bulunuyoruz. Toplantılardan birinde demir-çelik imaline dair bir konferans verildi bildirilen (Bkz. *Takvim-i Vekayi*, 11 Şaban 1287 (6 Kasım 1870), Nr. 1293) bu cemiyetin mühendisler tarafından kurulmuş olması muhtemeldir. Ancak cemiyetin kuruluşu, niteliği ve üyeleri hakkında daha fazla bilgi edinemedik.

etmesiyle Osmanlı «erbab-i fûnûn»u, biraraya gelerek «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti» ünvanıyla bir cemiyet kurulmasına karar vermişlerdir¹.

Cemiyet'in kuruluşu için ilk girişimin 28 Ağustos 1908 (15 Ağustos 1324)'de yapıldığı görülmektedir². Bu tarihte, bir cemiyet kurmak amacıyla Sirkeci'de istasyon Bahçesinde toplanan Osmanlı mühendis ve mimarları, cemiyet nizamnamelerini hazırlamak için aralarında bir geçici kurul oluşturmuşlardı. Umumi ve dahili nizamnameleri hazırlamakla görevlendirilen bu «heyet-i muvakkate», cemiyetin kurucuları olarak kabul edebileceğimiz aşağıdaki müteşebbis üyelerden meydana gelmekteydi³.

Mühendis *Mehmed Hulusi Bey*, Nafia Nezareti Muavini ve Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimlerinden.

Mühendis *Aqob Boyacıyan Efendi*, Darülfünûn-i Osmanî Müdür-i sânisî.

Mimar *Kemaleddin Bey*, Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimlerinden.

*Karakaş Bey*⁴.

Mühendis *Mehmed Refik Bey*, Nafia Nezareti Mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimlerinden.

Mühendis *Ziya Bey*, Nafia Nezareti Mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimlerinden.

1 *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası* (Kısaca OMMCM), Sene 1 Sayı 1, s. 3, Ekim 1325/1909.

2 Yıldırım Yavuz, ilk girişim tarihini 1 Eylül 1324 (14 Eylül 1908) tarihli Tanin gazetesinde Mimar Kemaleddin Bey tarafından yayınlanan ilân metnine dayanarak 15 Ağustos 1908 olarak vermiştir. (Bkz. Yavuz, Yıldırım : *Mimar Kemaleddin ve 1. Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara 1981, s. 17). İlân metninde zikredilen 15 Ağustos günü 1324 mali yılına göre verilmiş olup, miladi karşılığı 28 Ağustos 1908'dir. Bu tarih, Faik Reşit Unat tarafından da «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti»nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. (Bkz. Unat, Faik Reşit : *II. Meşrutîyet'in İlânı ve 31 Mart Hadisesi, II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi*, Ankara 1960, s. 167)

3 OMMCM, Sene 1, Sayı 1, s. 3, Ekim 1325/1909.

4 Cemiyet aslı üyelerinden Mimar İshak Karakaş Bey veya Mühendis Aram Karakaş Bey olabilir.

Terziyan Efendi

Yukarıdaki üyelerden müteşekkil geçici kurul, kısa sürede cemiyet nizamnamesini hazırlayarak, ilk toplantıda (28 Ağustos 1908) bulunan mühendis ve mimarları, hazırladığı nizamname ve aldığı kararlar hakkında bilgi vermek üzere 18 Eylül 1908 (5 Eylül 1324) tarihinde Taksim bahçesi içindeki dairede toplanmaya davet etmiştir⁵. Bu ikinci toplantıda, hazırlanan nizamnameler incelenerek düzeltilmiş ve 27 maddelik «Nizamname-i umumî» cemiyet mecmuasının ilk iki sayısında⁶; 11 fasıl altında toplanmış 80 maddeden oluşan «Nizamname-i dahilî» ise müstakilen yayınlanmıştır⁷. Aynı toplantıda gizli oy ve mutlak ekseriyetle yapılan seçim sonucu «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti»nin ilk idare meclisi belirlenmiştir. Cemiyetin 18 Eylül 1908 tarihinde yapılan toplantıda seçilen ilk idare meclisi aşağıdaki üyelerden oluşmaktadır⁸.

Başkan	:	Mühendis <i>Mehmed Hulusi Bey</i> , Nafia Nezareti Muavini ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimlerinden
İkinci Başkanlar	:	Mühendis <i>Agob Boyacıyan Efendi</i> , Darülfünûn-i Osmanî Müdür-i Sânisî
Mimar <i>Mehmed Vedat (Tek) Bey</i> , Ser-mimar-ı hazret-i şehriyarî
Kâtipler	:	Mimar <i>Kemaleddin Bey</i> , Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimlerinden
Mimar <i>Aram Karakaş Efendi</i>
Mühendis <i>Ziya Bey</i> , Nafia Nezareti Mühendislerinden ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimlerinden

5 *İkdam*, 1 Eylül 1324 (14 Eylül 1908), Nr. 5139 s. 4, st. 2.

6 Nizamname-i Umumî, *OMMCM*, Sene 1, Sayı 1, s. 6-7, Ekim 1325/1909 ve Sene 1, Sayı 2, s. 25-27, Kasım 1325/1909.

7 *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti. Nizamname-i Dahilî*. Karabet Matbaası. İstanbul 1324/1908. (Kısaca, *Nizamname-i Dahilî*).

8 *OMMCM*, Sene 1, Sayı 1, s. 3-4, Ekim 1325/1909.

Veznedar : Mühendis *Mahmud Şükri (Işık) Bey*,
Şehremaneti ser mühendislerinden ve
Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimle-
rinden

Kütüphane memuru : Mühendis *Mehmed Refik (Fenmen) Bey*,
Nafia Nezareti mühendislerinden ve
Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimle-
rinden

Nizamname-i umumî'nin 8. maddesine göre nizamnameleri uy-
gulama görevi 3 aslı üyeden müteşekkıl bir «Heyet-i müfettişe»
(Denetim Kurulu)'ye verilmiştir. İlk denetim kuruluna ise Nafia
Nezareti Turuk ve Maâbir Müdürü Mühendis Arslan Efendi, Na-
fia Nezareti mühendislerinden Said Bey ve Müze-i Hümayûn ser-
mimarı Edhem Bey seçilmişlerdir.

Cemiyete ilk üyeler 1908'in Eylül ayında kaydedilmeye baş-
lanmıştı⁹. 1 Ekim 1908 tarihli İkdam gazetesinde yayınlanan bir
ilânda, aza-i asliye olarak cemiyete üye olmak isteyenlerin bu ilân
tarihinden itibaren 15 gün içinde cemiyetin Galata'da Ticaret Ha-
nınıdaki «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti»nin 21 numaralı
geçici idare merkezine müracaat ederek özel deftere isimlerini kay-
dettirmeleri istenmektedir¹⁰.

Gerek ilk üyelerin Eylül 1908'de kaydedilmiş olmasından, ge-
rekse ilk idare meclisinin 18 Eylül 1908'de seçilmesinden, cemiy-
tin fiilen kuruluşunun 1908'in Eylül ayı içinde gerçekleştiği sonu-
cuna varılabilir. Ayrıca cemiyetin kuruluşuna dair gazetelere ve-
rilen ilânların bazılarında cemiyet ünvanının «Osmanlı Mimar ve
Mühendis Cemiyeti» olarak görülmesine rağmen cemiyet umumî
nizamnamesinin 1. maddesinde cemiyetin resmî ünvanının «Os-
manlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti» olduğu belirtilmiştir.

9 Cemiyet mecmuasının ilk sayısından itibaren yayınlanmaya başlanan
aslı üye listesinde ilk üyelerin kayıt tarihi Eylül 1324/1908 olarak verilmiştir.
(Bkz. *OMMCM*, Sene 1, Sayı 1, s. 8, Ekim 1324/1909). Bu üyelerin listesi için,
bu çalışmanın sonundaki Ek. 1'e bakınız.

10 *İkdam*, 5 Ramazan 1326 (1 Ekim 1908), Nr. 5156 s. 4, st. 2.

Cemiyetin kuruluş maksadı, umumî nizamnamenin 2. maddesinde¹¹ etraflıca ifade edilmiştir. Bu maddeye göre cemiyetin amacı:

1. Osmanlı mühendis ve mimarlarının haklarını korumak,
2. Osmanlı ülkesinde bayındırlık ve mimarlığın gelişmesine çalışmak,
3. Osmanlı mühendis ve mimarlarına bir toplantı merkezi temin etmek,
4. Yardıma muhtaç mühendis ve mimarları korumak,
5. Mühendislik ve mimarlığa ait inceleme ve bilimsel araştırmalar yapmak,
6. Osmanlı mühendis ve mimarları arasında dostluk ve bağlılığı arttırmak,
7. Mühendislik ve mimarlığın gelişmesine ve yükselmesine hizmet eden şahısları, bilgisi, ehliyeti ve doğruluğu ile sivrilmiş ve şöret yapmış müteahhid ve işçileri memlekete tanıtmaktır.

Cemiyetin kuruluşunu takibeden iki seneye ait (1908-1910) aslî üye listesi incelendiğinde, üyelerin büyük kısmının Nafia Nezzerati mühendisleri (43 mühendis, bu sayıya demiryolu hatlarında çalışan mühendisler ve Heyet-i keşfiye mühendisleri dahildir) Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimleri (9 muallim) olduğu görülür. Bunların yanında, Şehremanetinden 3, Maden Nezaretinden 2 mühendis ve serbest çalışan mimar (10 mimar) ve mühendisler de bulunmaktadır. Aynı dönemde cemiyete 60'ı mühendis olmak üzere toplam 78 aslî üye kaydedilmiştir. Bu sayılardan, cemiyetin yaklaşık % 77 mühendis ve %33 mimarlardan oluşan, mühendis ağırlıklı bir cemiyet olduğu sonucu elede edilmektedir. Cemiyet üyesi mühendislerin pek çoğu Hendese-i Mülkiye Mektebi mezunu mühendislerdir. Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin ders programları yol, demiryolu, köprü, liman, su inşaatı ve mimarlık konularını kapsamakta ve tek tip mühendis yetiştirmeye yönelik bulunmaktaydı. Bu bakımdan Hendese-i Mülkiye'yi ve Mühendis Mektebi'ni bitirenleri, okudukları dersler itibariyle İnşaat Mühendis say-

11 Nizamname-i Umumî, *OMMCM*, Sene 1, s. 6. Ekim 1325/1909.

mak doğru olur¹². Böylece cemiyette inşaat mühendislerinin ekseriyette olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Refik Bey (Elektrik Müh.) ve Ali Kenan Bey (Maden Müh.) gibi değişik mühendislik dallarından üyeler de mevcuttu.

Cemiyet yalnızca İstanbul'da görevli mühendis ve mimarları içine alan küçük bir grup olarak kalmamış, Anadolu ve Rumeli vilayetlerinden ser mühendis, mühendis ve komiserler yanında, Şam-Hama, Yafa-Kudüs, İzmir-Kasaba, Hicaz, vs. demiryolları hatlarında görevli mühendisleri de bünyesinde toplamıştır.

Cemiyet, Nizamname-i umumî'den edindiğimiz bilgilere göre «aza-i asliye», «aza-i fahriye», «aza-i muhtare» ve «aza-i muhabere» olmak üzere dört sınıf üyeden müteşekkildi. Cemiyet yayınlarındaki üye listelerinde yalnızca aslî üyelerin isimlerinin verilmiş olması, diğer tür üyelerin fiilen mevcut olmadığı intibamı uyandırmaktadır. Cemiyete yalnızca Osmanlı tâbiyetinde bulunan mühendis ve mimarlar üye olarak kabul edilmekteydiler. Herhangi bir mühendis mektebinden «Şehadetname»si olanlar yanında, mezuniyet belgesi olmayan fakat mühendis ve mimarlıkta «ibraz-ı iktidar ve kesb-i iştihar» etmiş (ehliyet göstermiş ve şöhret kazanmış) olan meslekten yetişmiş ve herhangi bir resmi tahsil görmemiş, ancak, fiilen mühendislik ve mimarlık yapanlar da cemiyete üye olabilmektedirler¹³. Ayrıca, Cemiyet'e üye olabilmek için iki aslî üye tarafından takdim olunmak, giriş aidatı olarak, bir defaya mahsus olmak üzere bir Osmanlı lirası ve hisse-i iştirak adı altında belli bir miktar (İstanbul'daki üyeler için ayda 20, taşradaki üyeler için ayda 10 kuruş) para ödemek zorunludur.

Her sene Mart ayının ilk Cuma günü toplanan genel kurul tarafından seçilen ve 1 sene müddetle görevde kalan idare meclisi Nizamname-i umumî'ye göre 7 üyeden (1 reis, 1 reis-i sani, 1 aza, 2 kâtip, 1 evrak memuru, 1 veznedar) meydana gelmekte ve ayrıca 3 kişiden oluşan bir heyet-i müfettişe seçilmektedir¹⁴.

Nizamnamelerde Cemiyet'in dili hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak, cemiyet dilinin Türkçe olduğu muhakkaktır. Nizamname-i

12 Ergün Toğrol : a.g.e. s. 154.

13 Ibid.

14 Ibid. s. 7.

Dahili'de, belirtilen idare meclisinde Fransızca kâtibin yanısıra bir de Fransızca-Türkçe kâtibin bulunması, o dönemde Fransızca'nın Osmanlı Devletinde ve Osmanlı aydınları arasındaki yaygınlığına bağlanabilir. 1913'te kurulan «Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie»nin statüsünde ise cemiyet dilinin Türkçe ve Fransızca olduğu belirtilmiştir.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası ve Cemiyet'in diğer faaliyetleri

Cemiyet içtüzüğünde, cemiyetin mühendislik ve mimarlığa ait her türlü hususla meşgul olacağı belirtilmiştir. Bu hususlar arasında aynı maksatla kurulmuş olan Osmanlı ve yabancı cemiyetler ile ilişki kurmak, yayın mübadelesinde bulunmak olduğu gibi, yayın organı olarak bir «Risâle-i mevkûte» (periyodik yayın) neşretmek, ilmî layiha ve risâleler yayınlamak, konferanslar, müsabakalar düzenlemek, mükâfat ve yardım dağıtmak da bulunmaktadır¹⁵.

Kuruluşundan yaklaşık bir sene kadar sonra, 1909 yılı Ekim ayından itibaren, Cemiyet, nizamnamesine uygun olarak *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası* adı altında aylık bir mecmua yayınlamaya başlamıştır. Matematik, Fizik, Makine, Elektrik bilgileri, İlm el-maaden (Mineraloji), Bayındırlık, Sanayi, Mimarlık ve İnşaat-ı miyahiye'den (Su mühendisliği) bahseden bu mecmua tesbit edebildiğimiz kadarıyla 12 ay boyunca muntazam olarak her ay yayınlanmıştır 12'nci ve son sayısı Eylül 1910 tarihi taşımaktadır. Mecmua, mesul müdürü Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimlerinden Elektrik Mühendisi Mehmed Refik Bey'in gayretleriyle neşredilmiştir. 12. sayının kapağında «heyet-i tahririye»nin Ali Haydar Bey, Mehmed Refik Bey ve Ali Ziya Bey'lerden oluştuğu kaydedilmiştir. Mecmua'nın idare merkezi Bahçekapı'da Rasim Paşa Hanı'ndadır. Nüshası 100 para olan Mecmua'nın 1 senelik abonesi (12 sayı) İstanbul ve taşra için değişmeksizin 35 kuruştur.

Mecmua, «Kısm-ı idarî» ve «Kısm-ı fennî» olmak üzere iki bölüm şeklinde düzenlenmiştir. İlk bölümde cemiyet nizamnamesi,

¹⁵ *Nizamname-i Dahili*, s. 3, 21-22.

faaliyetleri, aslî üye listeleri, cemiyete gelen mektuplar ve mecmuaya ait haberler yer almaktadır. İkinci bölümde ise bilimsel makaleler ile bilim ve teknikteki yeni buluşları bildiren kısa haberlere yer verilmiştir. Mimar Kemaleddin Bey'in beş sayı boyunca tefrika edilen «Mimarî-i İslâm» adlı makalesi dışındaki makalelerin çoğunun mühendislikle ilgili olduğu görülmektedir.

Türk Mühendislik Tarihi bakımından önemli bulduğumuz bazı makalelerden burada kısaca bahsetmek yerinde olur kanısındayız (OMMCM'nda yayınlanan makalelerin tam listesi Ek. II'de verilmiştir). Bunlardan birisi, Mehmed Refik Bey'in Avrupa mühendis mekteplerinde yaptığı incemeler sonucu kaleme aldığı «Mühendis-Mektepleri» başlıklı bir dizi makaledir. M. Refik Bey, mühendis mekteplerinde incemeler yapmak, Türkiye'de getirilecek yabancı elemanları tesbit etmek ve aynı zamanda yurt dışında öğrenim gören öğrencileri teftiş etmek üzere 1910'da 40 gün süreyle Avrupa'ya gönderilmiştir. Almanya, Belçika, Fransa ve İsviçre'de mühendis mekteplerini tetkik eden Mehmed Refik, İstanbul'da Mühendis Mektebi'ne yapılacak yeni bina için de bazı plânlar getirmiştir¹⁶. Mühendis mektepleri konusundaki bu makalelerinde, Mehmed Refik bilhassa, yabancı mühendislik okullarının ders programlarındaki uygulamalı derslerin, laboratuvar ve atölye çalışmalarının yoğunluğuna dikkati çekmektedir.

Mehmed Refik Bey, diğer bir makalesinde, Osmanlı ülkesindeki ulaşım meselesine eğilmektedir. «Otomobil-Şimendifer Rekabet Mevhumesi ve Memalik-i Osmaniye'de Vasıta-i Nakliye Meselesi» başlıklı bu makalede Karayolu-Demiryolu tartışması ele alınmaktadır. O yıllarda Osmanlı toprakları içinde Musul Vilayetinde önemli petrol Kaynakları bulunması ve İmparatorluğun maddi imkânlarının kısıtlı olması, ulaşımın karayolu ile yapılması düşüncesini ortaya çıkarmıştır. M. Refik, bu konuda hükümetin teşebbüsü bulunduğunu ve bazı şahısların bu teşebbüsü desteklemek için öne sürdükleri fikirlerin sağlam ve doğru hesaplara dayanmadığını göstermek amacıyla makalesini neşrettiğini bildirmektedir. Yazar, tesis masrafının yüksek olmasına rağmen, demiryolu taşımacılığının, sürekli masraf kaynağı

¹⁶ Uluçay, Çağatay ve Enver Karatekin : *Yüksek Mühendis Okulu-Yüksek Mühendis ve Yüksek Mimar Yetiştiren Müesseselerin Tarihi* İstanbul 1958, s. 212-213.

olan otomobillere dayalı karayolu taşımacılığına tercih edilmesi gerektiği görüşündedir. Ayrıca, «bizim yollarımızın ne kadar münasebetsiz olduğu» ve bunun sonucu, otomobillerin tamir masrafları ve amortismanlarının çok daha fazla olacağı gözönüne alınırsa, demiryolu, ulaşım da en iyi çözümdür. Sanayi ve tarım ürünleri bol, nüfusu yüksek olan Aydın, Selanik vilayetlerinde elektrikli, diğer vilayetlerde buharlı lokomotiflerin kullanılması da teklif edilmektedir.

Demiryolları ile ilgili makaleler Cemiyet mecmuasında önemli yer tutmaktadır. Bunların arasında Avrupa'da ve Türkiye'de Şimendiferlerin tarihçesi üzerine ve o günün Türkiye'si için yeni sayılacak olan elektrik enerjisinden demiryollarında faydalanma konusunda bir dizi makale bulunmaktadır. Ayrıca, o nesil Türk mühendisleri için büyük bir mesleki zafer sayılan Hicaz demiryollarının taze hatıralarını nakleden makaleler mevcuttur.

Osmanlı Devletinde Makine Mühendisliği hakkında Nafia Nezaretine takdim edilen ve Cemiyet mecmuasında yayınlanan rapor¹⁷, Osmanlı Devleti'nde Makine Mühendisliği ve eğitiminin başlangıcına ışık tutması bakımından önemlidir. Sanayileşmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğunda, sanayi tesislerini işletecek makine mühendislerinin yetiştirilmesi ve bunun için Mekteb-i Sanayi'de veya Hendese-i Mülkiye Mektebinde bir şube açılmasına dair Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi tarafından Meclis-i Mebusan Başkanlığına bir önerge verilmiştir. Bu önerge İsmail Mahir Efendi başkanlığında, içinde OMMC üyelerinin bulunduğu Maaden Nezareti Sermühendisi Ali Kenan, Mühendis Mektebi Müdürü Mehmed Refik, Sanayi Mektebi Müdürü Edhem, Nafia Nezareti Sanayi Müdür Muavini Fındıklıyan'dan müteşekkil komisyon tarafından incelenerek yukarıda adı geçen rapor hazırlanmıştır. Bu rapor kısaca şöyle özetlenebilir :

Osmanlı ülkesi, maden kaynakları bakımından zengin olduğu halde, sanayide bu kadar geri kalınması, tamamen, demir endüstrisine vâkıf teknik elemanların bulunmamasına bağlıdır. Bu yüzden demir endüstrisine usta ve mühendisler yetiştirmek kaçınılmaz olmuştur. Memleketimizde çok sayıda işçi bulunmakla birlikte, bunlara yol gösterecek teknik bilgi ve becerisi olan usta ve ustabaşlılar

17 Memalik-i Osmaniye'de Makine Mühendisliği ve Makinecilik, OMMCM, Sene 1, Sayı 8, s. 220-221, Mayıs 1326/1910.

hemen hemen yoktur. Makine ve ileri matematik bilgisine sahip, yüksek tahsil görmüş mühendislere ihtiyaç var ise de, bu mühendisler ile işçiler arasındaki bağı kuracak ustalar olmadıkça, bu mühendislerden istenildiği derecede istifade edilemeyecektir. Böylece, bir taraftan usta yetiştirmek için Mekteb-i Sanay-i Osmani'nin noksanları tamamlanmalı, diğer taraftan makine mühendisleri yetiştirmek için Mühendis Mektebi «Darülfünûn-ı Sınâî»ye dönüştürülmelidir. Avrupa'dan getirtilecek uzman eğitimciler her iki müessesede de yararlı olacaklardır. Mekteb-i Sanayi'nin ıslahıyla, buradan mezun olacaklara «Makineci Şehadetnamesi» verilebilir. Mühendis Mektebi'nin Darülfünûn-ı Sınâî haline getirilmesi fazla masraflı bulunuyor ve böyle bir müessesenin kuruluşun ileri bir tarihe bırakılması düşünülüyorsa, memleketin ihtiyacını şimdilik karşılamak üzere Avrupa'daki Makine Mühendisliği yüksek okullarına makine mühendisi yetiştirmek için her sene 10 talebe gönderilmelidir.

Bu raporda en önemli husus, Mühendis Mektebi'ni bir Darülfünûn-ı Sınâî (Teknik Üniversite)'ye dönüştürülmesi fikrinin bu tarihlerde mevcut olmasıdır. Ayrıca teknik üniversite tipinde bir müesseseye daha o zaman bile ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmektedir. Bilindiği gibi, Mühendis Mektebi'nin «Teknik üniversite» haline gelmesi, ancak 1944'de gerçekleşmiştir.

24 sahife olan ilk sayılardan sonra mecmua 32 sahife olarak yayınlanmaya devam etmiş ve sahife sayısındaki bu artışın mecmuanın gördüğü büyük ilginin sonucu olduğu mecmuanın yazı heyeti tarafından gururla ifade edilmiştir¹⁸. Buna rağmen *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası* maalesef II. Meşrutiyet sonrası yayınlanmaya başlayan pek çok dergi gibi uzun ömürlü olamamıştır¹⁹. *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası*'nın yayından

18 OMMCM, Sene 1, Sayı 4, s. 76, Ocak 1326/1910.

19 Bu dergilerin yayınlarına son verme sebeplerini, «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası»na değerli katkıları bulunan ve aynı zamanda mecmua bu dergiler gibi kısa sürede yayından kalkan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin ilk idare meclisi başkanı Mühendis Mehmed Hulusi Bey şu şekilde ifade etmektedir : «Bir derginin yaşaması için en önemli faktör, gösterilen «ihtiyat» ve «sebat»tır. Dergi, millet tarafından rağbet görmüyor veya ihtiva ettiği makaleler, konular sebebiyle başarıya ulaşamamıştır gibi sebepler ileri sürülürse de bunlar derginin sürekliliği için gerekli ikinci derecede faktörlerdir» (Bkz. Hulusi - Nafia Nazırı esbaki : Genç Mühendis

kalkmasıyla, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyelerinden bazılarının makaleleri Mühendis Mektebi öğrencilerinden müteşebbis bir grup tarafından hazırlanan ve Osmanlı Mühendis İktisad Cemiyeti tarafından nesredilen *Genç Mühendis* adlı dergide nesredilmeye devam edilmiştir.

Dönemin değerli mühendis ve mimarlarını bünyesinde toplaması, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin, 1909'da Mühendishane'den ayrılıp Nafia nezaretine bağlanarak «Mühendis Mektebi» adını alan Hendese-i Mülkiye'nin ilk sivil müdürünün seçiminde etkili olmasına sebep teşkil etmiştir. Hendese-i Mülkiye'nin askerî yönetimden sivil yönetime geçmesi üzerine mektebe yeni bir sivil müdür tayin etmek gerekmiş, fakat bu tayin kararı Nafia Nezareti bünyesinde alınmayınca, Nafia Nazırı Hallaçyan Efendi ile Muavini Hulusi Bey, yeni kurulmuş olan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne başvurarak cemiyetten bu konuda mütalaasını istemiştir. Bunun üzerine cemiyetin idare merkezi olan Bahçekapı'daki Rasim Paşa Hanında, cemiyetin idare meclisi reisi ve aynı zamanda Nafia Nezareti muavini Hulusi Bey'in başkanlığında toplanılarak yeni Mühendis Mektebi'nin ilk müdürünü seçme amacıyla oylama yapılmıştır. Oylama sonucunda en çok oy alan Nafia Nezareti Nafia Dairesi Elektrik Mühendislerinden Mehmed Refik (Fenmen) Bey ve ikinci derecede oy alan Mühendis Cevdet Bey'lerin isimleri Nafia Nezaretine bildirilmiştir. Cemiyetin bu seçimini değerlendiren Nafia Nezareti, Mehmed Refik Bey'i 20 Mart 1910'da Mühendis Mektebinin ilk sivil müdürlüğüne tayin etmiştir²⁰.

Cemiyet'in ilmî faaliyetleri arasında konferanslar tertib edilmesi de bulunmaktadır. İlk konferans 27 Şubat 1325/10 Mart 1909 günü Şehzadebaşı'nda bir tiyatroda, Cemiyet'in idare meclisi reisi Hulusi Bey tarafından İstanbul su yollarının tarihi ve özellikleri hakkında verilmiştir²¹. Bu ilk konferansın, herkesin istifade edebileceği bir konuda olmasına rağmen, dinleyicisinin Cemiyet üyeleri ve Mühendis Mektebi öğrencileri ile kısıtlı kaldığı ve «henüz yekdiğerini zemm ü kadh (kötüleme ve çekiştirme) suretiyle teşhir etmekten başka ma-

Mecmuasının Hurufat İle Tabı Münasebetiyle. *Genç Mühendis*, Sene 4, Sayı 51, s. 2-3, Nisan 1328/1913).

20 Uluçay, Çağatay ve Enver Karatekin : a.g.e., s. 210.

21 *İkdam*, 17 Safer 1327 (10 Mart 1909), Nr. 5312 s. 4, st. 3.

hiyeti haiz olmayan konferanslara nispetle» daha az ilgi görmesi Cemiyet idare meclisi tarafından üzümlere ifade edilmiştir²². Hulusi Bey'in bu konferansı, daha sonra Cemiyet mecmuasında dört makale halinde tefrika edilmiştir.

Osmanlılar tarafından fen bilimlerinde kullanılan ilmi terminolojinin yendien düzenlenme ve düzeltilme meselesinin Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin üzerinde çalıştığı önemli meselelerden biri olduğu görülmektedir. Rumuzât (semboller) ve Istilahât-ı feniye (ilmi terimler), cemiyet mecmuasında da üzerinde önemle durulan konular olmuşlardır. Mecmuada yayınlanan makale ve mektuplardan gerek fen eğitim veren müesseselerde ve gerekse fiilen mühendislik yapan Osmanlı mühendisleri arasında, terminolojinin önemli bir mesele teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Semboller meselesi hakkında ilk makale, mecmuanın hemen ilk sayısında, Mühendis Mehmed Refik Bey tarafından «erbab-ı fen arasında bir bab-ı münakaşa açmak» amacıyla yayınlanmıştır²³. Mehmed Refik, «memalik-i mütemeddine» olarak adlandırdığı Avrupa ülkelerinde matematik ve benzeri bilim dallarında kullanılan latin harfli sembollerini inceleyerek şu sonuca varmaktadır :

Memleketimizde fen bilimlerinin yaygınlaşması için Avrupa ülkelerinin kullandığı sembollerini kabul etmek zorundayız. Ancak latin harflerden oluşan sembollerini kabul etmemiz. Batı terminolojisini kabul etmiş olmak değildir. Latin sembollerleriyle Türkçe terimleriyle birlikte kullanmak en iyi çözümdür.

Mehmed Refik bu düşüncesini kitaplarında²⁴ olduğu gibi, derslerinde de²⁵ dikkatle uygulamıştır.

22 OMMCM, Sene 1, Sayı 1, s. 4, Ekim 1325/1909.

23 Mehmed Refik : Ulûm ve Fünûnda Rumuzât. OMMCM, Sene 1, Sayı 1, s. 13-16, Ekim 1325/1909.

24 Mehmed Refik, Sanayi Mektepleri öğrencileri için hazırladığı *Nazarî ve Amelî Fenn-i Elektrik ve Tatbikat-ı Sinaîsî* adlı eserinde Türkçe ilmi terimler ile Latince sembollerini bir arada kullanmaktadır. Meselâ, Ohm Kanunu'nu $I=V/R$ şeklinde latin harflerinden oluşan sembollerle ifade ederken, bu semboller için sırasıyla Cereyan, İktidar, Mukavemet terimlerini tercih etmiştir. Kitabının önsözünde, kullandığı sembol ve harflerin, milletlerarası elektrik kongrelerinde kararlaştırıldığını ve diğer ülkelerde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de Elektrik öğretiminin en iyi şekilde yapılabilmesi için «bu doğru

Mehmed Refik ayrıca, Türkçe ilmi terimlerin tesisi ve mevcut terimlerin tedkiki için, Cemiyet içinde bir komisyon kurulmasını teklif etmişse de, bu komisyonun çalışmaları hakkında maalesef bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak ilmi sembol ve terimler üzerine, Cemiyet'in umumi ictimalarından birinde, münakaşa açıldığı görülmektedir²⁶.

Mühendis Mehmed Refik Bey'in «Ulûm ve Fünûn'da Rumuzât» adlı bu makalesi, yazarın istediği gibi bir münakaşa ortamının meydana gelmesini sağlamıştır. Sabık Demiryolları Müdürü Margosyan, Mehmed Refik'in makalesine cevaben yazdığı mektupta²⁷ «...ulûm-riyaziyenin memleketimizde tamîmi için Avrupa rumuzât-ı fenniyesinin tamamen ve aynen kabul ve istimalini şart-ı mutlak addeyleirim» demektedir. Ayrıca bu konunun bir an evvel Hendese-i Mülkiye Mektebi ve Darülfünûn muallimleri tarafından incelenerek vakit geçirmeden uygulamaya konulmasını teklif etmektedir. Aynı konu ile ilgili olarak Heyet-i keşfiye mühendislerinden Cevdet Bey, gönderdiği mektupta, terminoloji meselesinin cemiyet üyeleri tarafından, haftada bir gün toplanılarak müzakere edilmesini istemektedir²⁸.

İlmi terimler sorununa bir çözüm getirmek amacıyla yapılmış bir diğer teşebbüse, yaklaşık 10 yıl sonra *Mühendis Mektebi Mecmuası*'nda tekrar tesadüf edilmektedir. Mehmet Fikri Bey, «Tabirât Me-selesi» başlıklı yazısında terminoloji konusunda bir münakaşa orta-

ve sağlam yol»u tercih etmenin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. (Mehmed Refik : *Nazarî ve Amelî Fenn-i Elektrik ve Tatbikât-ı Smaisi* Cild 1. İstanbul 1328, s. 3.

25 Darülfünûn Fen Medresesi'ndeki Fizik dersleri için Prof. Dr. Fahir Yenigay şöyle demektedir : «Fizik şubesinin Geometri Optik ve Fizik Optik derslerini Müderris Tefvik veriyor ve formülleri eski harflerle yazıyordu. Buna karşılık, Mühendis Okulu'ndan gelen Müderris Refik Fenmen, öğrenimini Belçika'da yapmış idi; derslerinde Ollivier'nin Elektrik kitabını takib ediyor ve latin harfleri kullanıyordu». (Yenigay, Fahir : İstanbul Üniversitesi'nde Fiziğin Gelişmesi. *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*, İstanbul 1982, s. 41).

26 *OMMCM*, Sene 1, Sayı 4, s. 98, Ocak 1326/1910.

27 *OMMCM*, Sene 1, Sayı 3, s. 69-70, Aralık 1325/1909-10.

28 Cevdet : İstilahat-ı fenniye hakkında. *OMMCM*, Sene 1, Sayı 4, s. 98, Ocak 1325/1910.

mı yaratmak gerektiğini ve bu maksadla derginin her nüshasında bu konu ile ilgili bir yazı bulunması için meslektaşlarına teklifte bulunmaktadır. Tabirât meselesinin çözümünde temel prensibin, kabul edilecek terimlerin esnaf ve işçiler arasında kullanılan terimler olması gerektiğini öne sürmektedir²⁹.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin kuruluş maksadları arasında bulunan Osmanlı mühendis ve mimarlarının haklarını koruma hususu üzerinde cemiyet üyelerinin dikkate durdukları müşahede edilmektedir. Cemiyet bilhassa, mühendislik hizmetleri için yabancı ülkelerden mimar ve mühendislerin getirilmesi yerine bu işlerde Osmanlı mühendislerine öncelik tanınmasının ve Osmanlı mühendislerinin bu alanda yeterli bilgi ve beceri sahibi oldukları fikrinin savunucusu olmuştur.

Bilindiği gibi 20. yüzyılın başında İstanbul şehrinin yeniden imarı düşünülmüş ve bunun için de Mimar Joseph Antoine Bouvard İstanbul'a davet edilmiştir. Ancak şehrin düzenli ve ayrıntılı bir haritasının bulunmaması, bu imar hareketlerine en önemli engeli teşkil etmiştir. İstanbul'un topografik haritasının önce Harbiye Nezareti Harita Komisyonu tarafından hazırlanması düşünülmüşse de, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetinin bu işe talip olduğunu bildirir bir dilekçe vermesine rağmen, dilekçesine hiçbir cevap verilmeden İstanbul'un nirengi haritası Belediye Meclisi kararıyla 150 000 Frank karşılığında Müh. Şrayder'e ihale edilmiştir. Gerek İstanbul'un imarı için yabancı bir mimarın davet edilmesi, gerek nirengisinin yabancı bir mühendis yaptırılması cemiyet üyesi mühendisler arasında³⁰ tepki yaratmıştır. Cemiyet üyesi Osmanlı mühendisleri «Şura-i Devlet»e bir dilekçe ile başvurarak, jeodezi işlemlerini yapacak Osmanlı mühendislerinin mevcut olduğunu ve hiç olmazsa beş Osmanlı mühendisinin bilgilerini arttırmak amacıyla Şrayder'in yanında çalışmalarına müsade edilmesini istemiştir³¹.

29 «Meyl» yerine «akıntı» kelimesinin kullanılması gibi. Bkz. Mehmed Fikri : Tabirat Meselesi. *Mühendis Mektebi Mecmuası*, Sene 1, Cild 2, Sayı 14, 15 Teşrin-i sâni 1338/1922.

30 Mehmed Hulusi : İfrat ve mübalağadan ictinâb, biraz da kendimize itimad edelim. *OMMCM*, Sene 1, Sayı 2, s. 22-26, Teşrin-i sâni 1325/1909.

31 Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Namına Şura-i Devlet Riyasetine Takdim Olunan İstidanın Sureti. *OMMCM*, Sene 1, Sayı 4, s. 73-74, Kanûn-i sâni 1326/1910.

Cemiyet üyeleri, Osmanlı devletinde mühendislik hizmetlerinin kendileri tarafından karşılanmasını talep eden diğer bir müracaatı da Adliye Nezaretine yapmışlardır. İdare Meclisi, bu başvuruda, mühendislik ve mimarlık ile ilgili davalarda Osmanlı mahkemelerince tayin edilen teknik bilirkişilerin Cemiyet üyeleri arasından seçilmesini istemişlerdir³².

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Yeniden Kuruluşu (1919)

Cemiyet mecmuasının tesbit edebildiğimiz son sayısı Eylül 1910 tarihlidir. Bu tarihten sonra da cemiyet üyelerinin bir müddet daha toplantılarına devam ettiklerini görmekteyiz. 17 Nisan 1912 tarihli İktiham gazetesinde çıkan bir ilân ile Cemiyet üyeleri bazı önemli meseleleri müzareke için Beyoğlu Taksim bahçesinde yapılacak toplantıya davet edilmekte^{32a} ise de yine aynı aya ait bir mecmua ilanında, cemiyet toplantısının yeni bir çağrıya kadar ertelendiği bildirilmektedir³³. Ancak 1912-1919 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin peşpeşe Trbalusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarına katılması cemiyet faaliyetlerini etkileyen ve belki de dağılmasına sebep olan en önemli faktördür. Cemiyetin resmen feshedildiğine dair bir kayıt bulunmamakta ise de, üyelerin memleketteki durum sebebiyle biraraya gelememeleri, cemiyetin toplantı ve faaliyetlerini ve bunun sonucu olarak da cemiyetin fi'len devamını engellenmiş olmalıdır.

Bu zor şartlara rağmen 1919 baharında, Osmanlı mühendis ve mimarları tekrar biraraya gelerek yeni bir cemiyet kurmaya teşebbüs etmişlerdir. Cemiyet üyeleri 28 Temmuz 1919'da toplanarak aşağıdaki üyelere oluşan yeni bir idare heyeti seçmişlerdir³⁴:

Mimar Kemaleddin Bey, Mühendis, Kondüktör, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi Mimarî ve Demir İnşaat Muallimi.

32 *OMMCM*, Sene 1, Sayı 12, s. 339, Eylül 1326/1910.

32a *İktiham*, 29 Rebi-i sânî 1330 (17 Nisan 1912), Nr. 5 2, s. 4, st. 1.

33 *Revue Technique d'Orient*, 2e Année, Nr. 20, s. 19, Avril 1912..

34 *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti fi 15 Temmuz 1335/1919 fi 1 Kanûn-i sânî 1336/1920 zamanına ait heyet-i idare raporu ve hülasa-i hesabiye cetvelleri ve raporu ve cemiyetin aza-i asliye ve müntesibe esamisi. Darül-hilafetül-alfiye 1338-1920, s. 34. (Kısaca, 1335/36 İdare Heyeti Raporu).*

Elektrik Mühendisi Mehmed Refik Bey, Darülfünûn Elektrik Muallimi, Mühendis Mektebi Müdür-i esbakı ve muallimlerinden ve Maarif Nezareti tedrisat-ı alîye müdür-i umumîsi

Mühendis Ali Haydar Bey, İnşaat müteahhidi, Mühendis Mektebi muallimlerinden ve Şehremaneti Nezaret-i fenniye sabık müdürü

Mühendis Ahmed Asım, Nafia Nezareti Turuk ve maâbir idaresi azasından, Mühendis Mektebi Usul-i umumiyet'ül-İnşaat muallimi

Mühendis Hüsnü Hadî Bey, Evkaf Nezareti Heyet-i fenniyesinden, Mühendis Mektebi Resm-i hattî muallim muavini

İdare heyeti namzetleri ise aldıkları oy sayısına göre aşağıdaki şekilde sıralanmışlardır :

Mühendis Yusu, Razi Bey, Posta ve Telgraf Müdür-i umumisi, Şura-i devlet aza-i sabıkasından, Mühendis Mektebi Buhar Makineleri ve Resm-i hattî muallimi

Mühendis Ata Bey, Nafia Nezareti Turuk ve maâbir idaresinde heyet-i istikşafiye reisi

Mühendis Hüseyin Rifkî Bey, Nafia Nezareti Heyet-i fenniyesinden

Mühendis Suphi Bey, Defter-i Hâkanî heyet-i fenniyesinden

Ancak, Temmuz ayında idare meclisinin seçilmesinden iki ay kadar evvel Cemiyet'in ikinci kuruluş faaliyetlerinin başladığı anlaşılmaktadır. Zira Mayıs 1919 ayından itibaren Cemiyet'e üye kaydedilmeye başlandığı görülmektedir³⁵. Ayrıca yukarıdaki idare heyetinin bir «heyet-i idare-i muvakkate» tarafından verilen kararları tekrar tasdik etmesi de, 28 Temmuz'dan önce geçici bir yönetim kurulunun varoluğunu göstermektedir.

Yeni idare heyeti 13 Ağustos 1919'da yaptığı toplantıda cemiyete ait dilekçenin hükümete gönderilmesi üzerine cemiyetin kuruluşu-

35 *ibid.*, s. 7 (1919 senesi zarfında Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetinin varidat hulasa-i hesabiyesi cetvelinde Mayıs 1919 ayı için 200, Haziran 1919 ayı için 4400 kuruş duhuliye geliri kaydedilmiştir. Duhuliye gelirinin Temmuz 1919 ve takibeden aylarda 600 kuruş ve daha düşük meblâğlarda olması kuruluş faaliyetlerinin, en yüksek duhuliyenin kaydedildiği Haziran 1919 da en yoğun olduğunu göstermektedir).

nun ilân edilmesi ve cemiyet nizamnamesinin basılması kararını almıştır³⁶. Böylelikle «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti» adı altında cemiyet resmen tekrar kurulmuştur. Cemiyetin «Meclis-i Umumi»sinin ilk toplandığı ve ilk idare meclisinin seçildiği tarih olan 28 Temmuz 1919 cemiyetin ikinci kuruluş tarihi olarak alınabilir.

Bu tarihten sonra cemiyetin idare meclisi muntazam olarak toplanmaya başlamış ve 10 Ocak 1921 tarihine kadar her toplantıda aldığı kararları, senelik idare heyeti raporlarını, cemiyet aslı ve muntesebe üye listelerini, ve hesap bilançolarını yayınlamıştır³⁷. Bu tarihten sonraki toplantı tutanakları yayınlanmamışsa bile cemiyetin faaliyetine devam ettiği anlaşılmaktadır. 14 Nisan 1922'de yayınlanmaya başlanan *Mühendis Mektebi Mecmuası*, 28 Temmuz 1922 tarihli 8. sayısına kadar (8. sayı dahil) «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Naşir-i Efkârıdır» ibaresini taşımaktadır. Daha sonra, aynı mecmuanın 14 Aralık 1922 tarihli nüshasında Talat Bey'in «İşçilik» adlı kitabının cemiyet tarafından verilen satış ilânının bulunması cemiyetin bu tarihlere kadar faal olduğunu göstermektedir.

Zor şartlar içinde 1919'da tekrar kurulan cemiyet, İstanbul'un ıssalini takiben, toplantılarına 21 Nisan 1920 ile 16 Ağustos 1920 arasında mecburen ara vererek faaliyetini 3 ay kadar durdurmuştur. İdare heyeti, 1920 yılına ait raporunda memleketin geçirdiği «buhran-ı hazire» dolayısıyla arzu edilen faaliyeti gösteremedikleri için müteessir olduklarını açıkça bildirmiştir. Bu senelerde, cemiyetin gelir giderlerinin ve bilhassa gelirlerinin çok sınırlı olması sebebiyle bütçe hazırlanmasına bile gerek görülmemiştir.

Cemiyetin yeni nizamnamesi (1919) ve üyeleri

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, 1919'da resmen tekrar kurulduktan sonra, aynı yıl cemiyet nizamnamesini bastırma girişiminde bulunmuştur. Mekteb-i Sanayi-i Osmanî Matbaasında bastırılmasına karar verilen *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Nizam-*

36 *ibid.*, s. 11-12.

37 *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti 1336 senesi nisf-i ahirisi zamanına ait heyet-i idare raporu ve hulasa-i hesabiye cedvelleri ve raporları ve cemiyete dahil olan mütebaki aza-i asliye ve müntesibenin esamisi. Darül-hilafettil-aliye 1337-1921 (Kısaca, 1336 İdare Heyeti Raporu).*

*name-i Esasîsi*³⁸, 1908'de kurulan ilk cemiyetin nizamnamesine benzer şekilde düzenlenmiştir. Cemiyetin ünvanı değiştirilmeden bırakıldığı gibi, cemiyetin kuruluş maksadı, neşriyat ve icraatına ait maddelerde de farklılık bulunmamaktadır. Ancak cemiyetin yönetimine ait bazı maddelere ufak tefek teknik değişiklikler getirilmiştir (Yönetim kurulunun 7yerine 5 üyeden oluşması vs. gibi).

Eski ve yeni nizamname arasındaki en belirgin fark üyelere ait maddelerde görülür. 1908 nizamnamesine göre cemiyet «Aza-i asliye», «Aza-i fahriye», «Aza-i muhabere» ve «Aza-i muhtare» den oluşmaktadır. 1919 nizamnamesine göre ise yeni cemiyet «Aza-i asliye», «Aza-i fahriye», «Aza-i hâmiye» ve «Aza-i müntesibe»den müteşekkildir³⁹.

Bu 2. madde Osmanlı Devleti'nde mühendislik alanında çalışan teknik personel yanında mühendis mekteplerinin son dört sınıf öğrencilerinin de cemiyete üye olabilmelerini sağlamış ve cemiyet toplam üye sayısında önemli miktarda artış olmuştur. Cemiyetin 1908'deki kuruluşunu takib eden 2 sene içinde asli üye mevcudu 78 iken, 1919'daki kuruluşunu takibeden 1,5 senelik süre zarfında üye mevcudu 170 asli, 72 müntesib olmak üzere 242'ye ulaşmıştır. Üye sayısının artışında, o dönem Osmanlı Devleti'nde mühendis sayısının yavaş yavaş yükselmesinin de etkili olduğu muhakkaktır. Bu üyelerin pek çoğu İstnabul ve çevresindeki vilayetlerin mühendis ve mimarları nezdinde yapılan girişimler sonucu cemiyete dahil olmuşlardır. 1920 senesi idare heyeti raporunda, Anadolu ile haberleşme mümkün olduktan sonra bu sayının artacağı ve bunun da cemiyetin geleceği için ümit verici olduğu belirtilmiştir.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin 1908'deki kuruluşunda olduğu gibi 1919 kuruluşunda da üyelerin büyük bir kısmı mühendislerden oluşmaktadır. Aralarında mimarların da bulunmasına rağmen cemiyet daha ziyade bir mühendislik cemiyeti karakterindedir. İlk 5,5 ayda kaydedilen 116 aslî üyeden ancak 5 tanesi mimar geri kalanı mühendistir⁴⁰. İkinci kuruluşta, 1908 cemiyetinden 15 kadar ismin bulunduğu görülmektedir. Yeni cemiyetin ilk idare meclisi üye-

38 *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Nizamname-i Esasîsi*. Mekteb-i Sanayi-i Osmani Matbaası. Der Saadet 1338/1919.

39 *ibid.*, s. 5.

40 1335/36 *İdare Heyeti Raporu*, s. 19-30.

leri arasında, 1908 cemiyetinin kurucu ve faal üyelerinin bulunmasından her iki cemiyetin kuruluşunun aynı kişilerin (Mimar Kemaleddin Bey, Mühendis Mehmed Refik Bey, Mühendis Ali Haydar Bey, Mühendis Yusuf Razi Bey) katkılarıyla gerçekleştiği sonucuna varabiliriz. Mimar Kemaleddin Bey'in yeni cemiyetin aslî üye listesine 1 numaralı üye olarak kaydedilmiş olması da Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin ilk kuruluşunda olduğu gibi, 1919'daki cemiyetin kuruluşunda da etkin rol aldığını göstermektedir.

1908 ve 1919 nizamnamelerinde cemiyet gelirleri arasında «bera-i teşvik olarak hükümetten alınacak maddi bir yardım belirtilmişse de, 1919 gelir hesap cetvellerinde bu yardımın alındığına dair bir işaret yoktur. 1908 yılında da bu yardımın alınıp alınmadığı bilinmemektedir. Cemiyetin geliri, her iki dönemde de giriş aidatları ve taksitlerden ibarettir. Cetvelde belirtilen teberrular ve hediyeler hanesinin de boş kaldığı görülmektedir.

Nizamname-i esası'de cemiyet merkezinin İstanbul Galata'da Hezaran Caddesinde Güzin Hanında «5» numaralı yazıhane olduğu kaydedilmiş⁴¹ ise de bu yazıhanenin yalnızca yazışmalar ve beş kişiyi geçmeyen idare meclisi toplantıları için kullanıldığı zannedilmektedir. İdare meclisi raporlarında cemiyet üyelerinin biraraya gelebilecekleri bir lokal tedarik edilmesine yönelik kararlar alınması, cemiyetin böyle bir lokale sahip olmadığını göstermektedir. Cemiyet genel kurulları da, üye sayısının fazlalığı dolayısıyla çeşitli yerlerde toplanmıştır. 15 Ocak 1920 tarihindeki gelen kurul için Sanayi Mektebinde toplanmak mümkün olmayınca, Tophane'de Boğazkesen Caddesinde «Mühendis Birlik Cemiyeti» veya «Mühendis Birlik Yurdu» olarak adlandırılan kuruluşun binasının bu iş için müşterek olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

Cemiyet faaliyetleri (1919 ve sonrası)

Cemiyet bütçesinin yetersiz olması sebebiyle bir toplantı merkezi temin edilemediği ve toplanma imkanı olmadığından, cemiyet üyesi mühendis ve mimarların bilimsel gezilerde biraraya gelmeleri düşünülmüştür. Bu gezilerden biri, Mimar Kemaleddin Bey'in reh-

41. Cemiyet adresi olarak «İstanbul, Posta Kutusu 187» verilmiştir.

berliğinde Yeni Cami ve Ayasofya'ya düzenlenmiştir. Mühendis Cevdet Bey'in delaletiyle Kâğıthane'deki dekovil hattına bir gezi yapılması kararlaştırılmış ise de bu gezi ve plânlanan diğer gezilerin olumsuz hava şartları sebebiyle gerçekleştirilemediği bildirilmektedir⁴².

Cemiyetin konferans tertib etme teşebbüsleri sonucu, Mimar Kemaleddin Bey tarafından ucuz evlere dair, ve Doktor Mühendis Abdülkerim Bey tarafından Einstein'ın rölativite teorisini açıklayan «İzafiyet Kaide-i Esasiyesi» başlıklı iki konferans verilmiştir⁴³.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin en değerli mimar ve mühendislerini bünyesinde bulundurması sebebiyle, çeşitli mühendislik ve mimarlık uygulamalarında danışılan merci olmuştur.

18 Temmuz 1920'de «Şehremaneti Betonarme Talimatnamesi»nin uygulamaya konulmasıyla, şehremaneti heyet-i fenniyesi müdürü tarafından Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne müracaat edilerek, talimatnamenin cemiyet üyelerince tetkiki ve bu konudaki görüşleri istenmiştir. Bunun üzerine cemiyet idare meclisi, Mühendis Muallim Fikri, Burhaneddin, Galib ve Resid Bey'lerden oluşan bir komisyon kurulmasına karar vererek, bu komisyonun hazırladığı rapor şehremanetine sunulmuştur⁴⁴.

1918 yangınında evlerini kaybeden aileleri barındırmak amacıyla inşaa edilecek binalar hakkında da cemiyetin çalışmalarda bulunduğu görülmektedir. Harîk komisyon-ı alîsince inşaaı kabul edilen apartmanlar hakkında cemiyet üyelerinden bir kısmının müracaatta bulunması üzerine, Mimar Kemaleddin Bey, Mühendis Ziya Bey, İsmail Hakkı ve Cemal Bey'lerden oluşan bir komisyon seçil-

42 1335/36 İdare Heyeti Raporu, s. 3 ve 15.

43 (Einstein'ın on senelik çalışmalarının sonucu olarak 1915 de açıkladığı «Genel Rölativite Teorisi» Osmanlı mühendisleri arasında ilgi ile karşılanmıştır. Mühendis Kerim Bey'in bu konferansından başka Mühendis Mehmed Refik Bey'in «Einstein izafiyet Nazariyesi» adlı, Muallim Salih Murad Bay'in ise atom, elektron ve Einstein teorilerinin doğuş ve gelişimi konulu konferanslar verdiği görülmektedir) (Mühendis Mektebi Mecmuası, Sene 1, Cild 1, Sayı 3, 1 Mayıs 1338/1922). Salih Murad Bey'in «Mütemadiyyet» başlığı altında bir dizi makalesi ayrıca Mühendis Mektebi Mecmuasında yayınlanmıştır.

44 1336 İdare Heyeti Raporu, s. 13.

miş ve bu komisyonun hazırladığı rapor idare meclisinde münakaşa edilerek gazetelerde yayınlanmasına karar verilmiştir⁴⁵.

Şehremanetinin Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetince değerlendirilmesini istediği diğer bir husus, Harîkzedegân apartmanları için Mimar Kiryakidis tarafından çizilen projelerdir. Değerlendirmenin yapılması için cemiyet üyelerinden Muallim Mühendis Fikri, Burhaneddin ve Ziya Bey'lerden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon üyeleri tarafından hazırlanan raporlar dışında Mimar Kemaleddin Bey de bir rapor hazırlanmış, bu raporların münakaşası sonunda Ziya Bey ve arkadaşlarının raporunun şehremaneti heyet-i fenniyesine gönderilmesine karar verilmiştir⁴⁶.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, mali imkânsızlıklarına rağmen mühendislikle ilgili yayınları desteklemeye çalışmıştır. Bunun bir örneği, cemiyet üyelerinin *Sanayi Gazetesine* abone olarak bu gazeteyi desteklemeleridir. İstanbul'da yayınlanan *Sanayi Gazetesi* sahibi Petro Bey cemiyete müracaat ederek, gazetesini mühendislik ve mimarlık konularını içine alacak şekilde ve daha geniş kapsamlı olarak yayımlayabilmesi için gazetenin üyelere dağıtılmasını ve abone ücretinden bir kısmının cemiyete ait olmasını teklif etmiştir. Cemiyet bu teklifi kabul ederek, kendisine verilecek bu geliri gazetenin mükemelleştirilmesi yolunda sarfedilmesini kararlaştırmıştır⁴⁷.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti (1919)'nin yayın çalışmaları

Cemiyetin 6 Ağustos 1919'da yapılan ilk idare meclisi toplantısında, her mâlî senenin ilk haftasında *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Salnamesi* adı altında bir yıllık yayınlanmasına karar verilmiştir⁴⁸. Bu yıllığın yayınlanabilmesi için Mühendislerden makale göndermeleri istenmişse de, hiçbir makalenin gelmemesi sonucu salnamenin yayınından vazgeçilerek yerine Muallim Mühendis Fikri Bey'in Mühendis Mektebinde okutmakta olduğu *Ahşab Köprüler*

45 1335/36 *İdare Heyeti Raporu*, s. 39-40.

46 1336 *İdare Heyeti Raporu*, s. 13-14.

47 1335/36 *İdare Heyeti Raporu*, s. 37.

48 *ibid*, s. 11.

kitabının tüm mühendislere faydalı olacağı düşüncesiyle, basılmasına teşebbüs edilmiştir⁴⁹. Ancak, bu kitap için yeterli sayıda abone kaydedilemediğinden, kâğıt parası ve basım masraflarının yüksekliği sebebiyle bu eserin basımı cemiyet sermayesini aşacağından bu kitabın da basılmasından vazgeçilmiştir⁵⁰. Ertesi yıl, salname için mühendis ve mimarlar tarafından önemli miktarda belge ve fotoğrafın gönderilmesi, salname yayınlanma konusunu tekrar gündeme getirmiştir. 14 Aralık 1920'de idare meclisi Mühendis Mektebinden mezun mühendisler, cemiyet azası mühendis ve mimarlar ve Mühendis Mektebi'nin katkılarıyla Türkiye'deki mühendis ve mimarlık tarihi hakkında bir salnamenin Aralık ayı sonunda neşrine karar vermiştir. Şehremaneti ve Şirket-i hayriye müteahidi Ali Kalfa'nın basım masraflarını karşılamak için 50 liralık teberruda bulunması, salname'nin yayınlanmasındaki en önemli engel olan maddi imkânsızlığı da ortadan kaldırmış olmasına rağmen yıllık maalesef basılamamıştır⁵¹. Salname Cemiyet tarafından basılamamışsa da, bu teşebbüs, hiç olmazsa mühendislik tarihimize ait bir kısım belgenin biraraya toplanmasını sağlamıştır.

OMMC'nin 2. ci kuruluş döneminde, ilk kuruluşunda olduğu gibi *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası* adı altında bir der-

49 *ibid*, s. 4.

50 Muallim Mühendis Fikri Bey'in *Ahşap Köprüler* kitabı daha sonra 1922 de Mühendis Mektebi Talebe Teavün Sandığı tarafından negredilen *Mühendis Mektebi Mecmuası* neşriyatından 1. numaralı kitap olarak yayınlanmıştır.

51 Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin yıllığı hakkında bu tarihten sonraki çalışmalar Çağatay Uluçay ve Enver Karatekin tarafından şöyle özetlenmektedir :

«... 1922 de Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, 1925 de ise Türk Mimar ve Mühendis Cemiyeti, birçok anketler tertib ederek, hayatta bulunan Hendese-i Mülkiye Mektebi muallim ve talebelerine bazı sualler sorarak aldığı cevapların tasnifini yapmışlardır. Hatta bir kısmını da değerlendirmişlerdir. Bilhassa Süleyman Sırrı, Mimar Hadi Bey'ler büyük gayret ve emek sarfederek (Mimarlar ve Mühendisler Salmemesi)ni yazmışlarsa da bir türlü yayınlamak imkânı bulamamışlardı...» (Uluçay, Çağatay ve Enver Karatekin : *Yüksek Mühendis Okulu - Yüksek Mühendis ve Yüksek Mimar Yetiştiren Müesseselerin Tarihi*. İstanbul 1958, s. VI-VII).

Yukarıda adı geçen cemiyetlerin topladıkları malzemenin bir kısmı Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından *Yüksek Mühendis Okulu* adlı kitabın yazarlarına verilmiş ve bu malzemeden, yukarıda adı geçen kitabın yazılmasında büyük ölçüde yararlanılmıştır.

ğinin neşredildiğinde dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak, 14 Nisan 1922 ile 14 Nisan 1923 tarihleri arasında 18 sayı olarak Mühendis Mektebi Teavün Sandığı tarafından neşredilen *Mühendis Mektebi Mecmuası*'nın ilk dokuz sayısının üzerinde «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Naşir-i Efkârıdır» ibaresi görülmektedir. Bu dergideki makalelerin pek çoğu Süleyman Sırrı, Mehmed Refik, Ahmed İhsan, Ahmed Asım, Hüsnü Selahaddin, İbrahim Fikri Bey'ler gibi Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyeleri tarafından kaleme alınmıştır. Bu makaleler, Osmanlı Devleti'nde mühendislik çalışmalarını tanıtmaları, mühendisliğin gelişimi ve sorunları hakkında Osmanlı mühendislerinin görüş ve düşüncelerini açıklaması bakımından önemli yazılardır. Bu dergide yayınlanan makalelerin listesi için Bkz. Ek. III.

«Mühendis Mektebi Mecmuası» Mühendis Mektebi İktisad Cemiyeti tarafından 1908-1914 yılları arasında yayınlanan *Genç Mühendis* adlı derginin boşluğunu doldurmak amacıyla neşredilmeye başlanmıştır. Mecmuanın ilk sayısında «mecmua» imzasıyla yayınlanan takdim yazısında, derginin amacının, Osmanlı mühendisleri arasında bayındırlık ve sanayi konularında fikir alışverişini sağlamak ve Mühendis Mektebi talebelerini meslek hayatına hazırlamada rehberlik etmek olduğu bildirilmektedir. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin fikirlerini neşreden bu dergide Osmanlı mühendislerinin, memleketin durumu ve geleceği hakkında düşünceleri, şöyle ifade edilmektedir⁵²;

«...Memleketimizi felâketten kurtaracak yegâne vasıtanın *fen ve sanat* olduğuna, geçirilen o kadar acı tecrübelerden sonra inanmayan kalmamıştır zannederiz. Bu hakikati bilmekten ziyade, maalesef pek geride kalan *fen ve sanatımızın* ihya ve imarı vazifesiyle mükellef bulunduğumuzu düşünerek, çalışmak ve çok çalışmak lâzım geldiğini unutmamalıyız...»

Burada dikkat edilecek husus, ülkenin problemlerinin çözümü ve ilerlemesinin sağlanmasının bilim ve teknikte gösterilecek başarıya bağlı olduğu inancının kesin olarak ifade edilmesidir. Aynı zamanda, bu prensibe inanmakla hedefin gerçekleşmeyeceği, bunu gerçekle-

52 *Mühendis Mektebi Mecmuası*, Sene 1, Cild 1, Sayı 1, s. 1, 1 Nisan 1338/1922.

tirmek için, devamlı ısrarlı ve yoğun bir tarzda çalışmanın gerekliliğine işaret edilmektedir.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin faaliyetleri arasında mühendislik ve mimarlıkla ilgili kitapların basımı da bulunmaktadır. Cemiyet yayınlarından ilk kitap, Mühendis Mekteb-i Alisi İnşaat Muallimi ve Evkaf-ı Humayûn Nezaret-i Cellesi heyet-i fenniye müdürü mimar ve mühendis Ali Talat Bey'in *İşçilik* adlı eseridir. Üzerinde «Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Neşriyatından, Aded I» ibaresini taşıyan kitap, 1922 senesi içinde dört cilt olarak basılmıştır.

OMMC faaliyetlerine, tesbit edebildiğimiz kadarıyla 1922 yılına kadar devam etmiştir.

1908'de kurulan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Türk mimar ve mühendisleri arasında ilk meslekî cemiyetleşme açısından tarihi önemi vardır. Uzun harp yıllarında faaliyetlerinin duraklamasına rağmen cemiyet, Cumhuriyet dönemine kadar devam edegelmiştir. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, dönemin zor siyasi ve iktisadi şartlarına rağmen, meslektaşların biraraya gelmesini sağlamış, toplumda ve devlet nezdinde Türk mimar ve mühendislerinin itibarlı ve sorumlu olmasında mücadele vermiş, devlet ve diğer mesleki kuruluşlar tarafından varlığının kabul edilmesini temin ve mühendislik, mimarlıkla ilgili meselelerin çözümünü için çalışmış ve bazılarında başarılı olmuştur. Ayrıca, cemiyet, kısa süreli de olsa ilmi ve mesleki bir mecmua yayınlanmış, kitap bastırmış, yıllık çıkarma teşebbüsünde bulunmuş ve ülke problemlerinin çözümünde ve kalkınmada modern bilim ve tekniğin temel fonksiyon olduğunu tekrarlamıştır.

«ASSOCIATION DES ARCHITECTES ET INGENIEURS EN TURQUIE» adlı cemiyet

Yukarıda iki kuruluş safhasını anlattığımız Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin faaliyetlerinin kesintiye uğradığını tahmin ettiğimiz 1912 yılından sonra, ekseriyeti Türk olmayan gayri müslim mühendis ve mimarların kurdukları «Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie» Fransızca adıyla bilinen ve Türkçe resmî

adını bulamadığımız farklı bir cemiyetin varlığını tesbit etmiş bulunmaktayız.

Fransızca olarak yayınlanan tüzüğü⁵³ göre, bu cemiyetin kuruluşu hükümetin 18/31 Ekim 1913 tarihli müsaadesiyle onaylanmış ve 11 Nisan 1913'de toplanan Kurucu Genel Kurul'da kabul edilerek 1 Ocak 1914'den itibaren tüzük geçerli kabul edilmiştir. Nizamname-de din, milliyet farkı tanımaksızın Türkiye'de ikâmet eden ve Nizamnamede belirtilen şartlara haiz tüm mimar ve mühendislerin üye olarak kabul edildiği ve buna göre Osmanlı, Alman, Fransız, Avusturyalı, İtalyan, İsviçreli, Mısırlı ve İngiliz meslektaşların bu cemiyetin bünyesinde mimar Joseph Aznavour'un başkanlığında toplan-dıkları açıklanmaktadır.

1914 yılı Yönetim Kurulu aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir :

Başkan : Joseph Aznavour.

I. Başkan yardımcısı : Mahmoud Chukry

II. Başkan yardımcısı : G. Tedeschi

Genel Sekreter : J. Fua

Veznedar : G. Mongeri

Sekreter yardımcısı/arşivist : Alexandre M. Raymund

Danışmanlar : A. Ananian, A. George, İbrahim Ben-Ayad Bey, İsmail Hakky Bey, G. Kaul, J. Nahoum, Ed. de Nari, Nazif el-Nalidy Bey, S. Stassinopoulos, Y. Terzian.

27 maddeden oluşan Nizamnameye göre cemiyetin kuruluş amaç-ları aşağıdaki gibi belirtilmiştir :

1. İstanbul'da ikamet eden veya geçici olarak bulunan cemiyet üyesi mimar ve mühendislere bir toplantı merkezi temin etmek,
2. Yardıma muhtaç cemiyet üyelerine yardım temin etmek,
3. Ortak çalışma ve müzakereler ile mühendislik ve mimarlığa ait meseleleri aydınlatmak,

53 Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie-Statuts, *Génie Civil Ottoman*, 4e Année, Nr. 3, s. 45-47, Juin 1914.

4. Cemiyet üyeleri arasında olduğu gibi Türkiye'de ve yabancı ülkelerdeki benzer cemiyetler ile sürekli dostluk ilişkileri yaratmak ve sürdürmek.
5. Üyelerin mesleki çıkarlarının incelenmesi, korunması ve geliştirilmesi.

Nizamname'deki bilgilerden yayınlanan İdare Heyeti ve Üyeler listesinden, bu cemiyetin İstanbul'da yaşayan ve Osmanlı vatandaşı olan veya olmayan gayri müslim mimar ve mühendisler tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır. Cemiyete milletlerarası hüviyet verme görüntüsü altında, Cemiyet'in Türk mühendis ve mimarlıklarına karşı bir hareket olduğu söylenebilir. Tebliğimizin baş kısmından belirttiğimiz gibi, Türk mimarlarının yabancı mühendis ve mimarlara karşı başlattıkları mücadele sonucu, bu cemiyet, gayri müslim meslek erbabının teknik hizmetlerdeki tesirlerinin azalma tehlikesi karşısındaki mücadelelerinin ifadesi olarak görülebilir. Cemiyetin statüde belirlenen 5 amacı incelenirse, ilk amacın «İstanbul'da ikâmet eden veya geçici olarak bulunan cemiyet üyesi mimar ve mühendislerle bir toplantı merkezi temin» olması böyle bir dayanışma ihtiyacının başta geldiğini gösterir.

Cemiyet, 17 üyeden müteşekkil bir konsey tarafından yönetilmektedir. Nizamnamenin 8. inci maddesine göre cemiyetin milletlerarası karakterini korumak için bu konsey, 10'u Osmanlı tabiiyetinde (2 Ermeni, 2 Rum, 2 Yahudi, 2 Türk ve 2 de diğer değişik Osmanlı unsurlarından), 7'si ise yabancı tabiiyetine haiz üyelerden oluşturulmuştur; diğer bir ifade ile 17 kişilik yönetim kurulunda ancak iki Türk bulunmaktadır.

Cemiyetin dili Türkçe ve Fransızca'dır.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, Cemiyet, kuruluşunu takibeden bir yıl içinde aşağıdaki üyelerden müteşekkildi:

Osmanlı tabiiyetini haiz üyeler: Allaeddin Bey, Edhem Bey, İbrahim Ben-Ayad Bey, İsmail Hakky Bey, Kemaleddin Bey, Mahmoud Chukry Bey, Nazif El-Halidy Bey, Nihad Bey, Zira Hassan Bey, A. Ananian, A. Altinnoglou, G. Beghian, M. Boyazoglou, A. Chekerdjian, I. Fua, G. Georgiadis, Ch. Gurdjian, A. Kacoulidis, N. Kantarian, Karageuzian Freres, S. Loukomakeuz, B. Marcopoulos, H. Ma-

navian, J. Nahoum, M. Nouredjian, S. Stassinopoulos, S. Stepanian, S. Tachdjian, Y. Terzian, L. Varthaliti, H. Zipey, N. Zounboulidis.

Yabancı üyeler: J. Aznavour, A. Aznavour, M. Aznavour, W. Donch, M. Barouch, A. Georges, G. Kaul, G. Mongeri, J. Müller, E. de Nari, De la Prengue, A. Raymund, E. Reinsardt, J. Rossolato, Ed. de Ziha, A. Schneller, W. Sprowson, G. Tedeschi, J. Wiegen.

Cemiyetin nizamnamesinde, periyodik yayın çıkarma gibi bir maksad bulunmamaktadır. Böyle bir yayına ihtiyaç duymamış da olabilirler. Zira 1910 yılında İstanbul'da Fransızca olarak yayınlanmaya başlanan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bayındırlık çalışmaları yanında teknik ve endüstriyel konuları içine alan bir dergi mahiyetindeki *Génie Civil Ottoman*'ın redaksiyon komitesinde bazı cemiyet üyeleri (Mahmoud Chukry, S. Stassinopoulos...) bulunduğu gibi, bu derginin başyazarı Alexandre Raymund da cemiyet üyesidir. Böylece cemiyet, 1913'te kurulduğunda, cemiyet üyelerinin fikirlerini neşredebilecekleri bir mecmua zaten mevcuttu.

Diğer teşebbüsler

Osmanlı döneminde, Mimarlık ve Mühendislik alanında yukarıda tanıtmaya çalıştığımız cemiyetlerden başka diğer bazı cemiyetlerin varlığı bilinmektedir. 1327/1911'de devletçe kuruluşu tasdik edilen, ancak daha önce gayri resmî olarak faaliyetlerine başlayan Mühendis Mektebi İktisat Cemiyeti, İlmî veya meslekî cemiyet statüsünde olmayıp, daha ziyade ekonomik amaçlı, şirket kurma maksadıyla tesis edilmiş bir cemiyettir. Ancak 1909-1914 seneleri arasında çıkardığı *Genç Mühendis* adlı dergi, Osmanlı döneminde mühendislik konusunda yayınlanan önemli dergilerden biridir.

1919 senelerinde, Tophane'de Boğazkesen Caddesindeki bir binada «Mühendis Birlik Yurdu» veya «Mühendis Birlik Cemiyeti» adıyla tanınan bir cemiyetin mevcut olduğu görülmektedir.

Mimar ve mühendislerin birbirlerinden bağımsız olarak cemiyet kurmaları bildiğimiz kadarıyla ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir. 20 kurucu üyesinin hepsi yurt dışında mühendislik eğitimi görmüş olan Türk Mühendisleri Ocağı (Association des Ingénieurs Turcs), Cumhuriyet'in ilânından çok kısa bir süre sonra

29 Aralık 1923'te kurulmuştur⁵⁴. Ayrıca 1925'de faaliyet gösteren Türk Mimar ve Mühendis Cemiyeti adlı bir cemiyetin varlığından söz edilmektedir.

Mimarların kendi aralarında birleşmeleri ise 1927'de Türk Yüksek Mimarlar Derneği'nin kurulmasıyla olmuştur⁵⁵.

54 Bu cemiyetin nizamnamesi ve kurucu üyeleri için Bkz. *Revue Technique de l'Association des Ingénieurs Turcs* (Türk Mühendisler Ocağının Fen Mecmuası), Sene 1, Sayı 1, s. 12-13, Ağustos 1341/1925.

55 Batur, Afife : Mimarlıkta Uluslararası İlişkiler ve TMMOB Mimarlar Odası, *Mimarlık*, Sayı 1, s. 13-16, 1978.

EK. I

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin kuruluşunu takip eden iki yıl içindeki aslı üye listesi. (Eylül 1908-Ağustos 1910).

<i>Kayıt tarihi</i>		<i>İsim ve Görevi</i>
Eylül 1908	Mimar	<i>Viktor Adamanides</i>
»	Mimar	<i>Edhem Bey</i> , Müze-i Hümayûn sermimarı
»	Mimar	<i>İstefan İstepanyan Bey</i>
»	Mimar	<i>Altunoğlu Andon Bey</i>
»	Mühendis	<i>Boyacıyan Bey</i> , Darülfünûn-i Osmanî Müdür-i Sânisî
»	Mimar	<i>Nikola Peçila Bey</i>
»	Mimar	<i>Papa Bey</i>
»	Mimar	<i>Ulis Bey</i>
»	Mimar	<i>Yetvar Bey</i> , Hazine-i Hassa Mimarı
»	Mühendis	<i>Hulusi Bey</i> , Nafia Nezareti muavini, Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
»	Mühendis	<i>Mehmet Refik [Fenmen] Bey</i> , Nafia Nezareti mühendislerinden, Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
»	Mühendis	<i>Said Bey</i> , Nafia Nezareti mühendislerinden
»	Mühendis	<i>Mahmud Şükrü [Işık] Bey</i> , Şehremaneti sermühendisi ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
»	Mühendis	<i>Ziya Bey</i> , Nafia Nezareti mühendisi ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
»	Mühendis	<i>Talat Bey</i> , Evkaf Nezareti mühendisi ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
»	Mühendis	<i>Feyzi Bey</i> , Nafia Nezareti mühendisi
»	Mimar	<i>İshak Karakaş Bey</i>
»	Mühendis	<i>Aram Karakaş Bey</i>

	»	Mimar	<i>Kemaleddin Bey</i> , Evkaf Nezareti imalat müdürü ve Hendese-i mülkiye Mektebi muallimi
	»	Mimar	<i>Mehmed Vedat Bey</i> , Sermimar-ı Hazret-i Şehriyarî
	»	Mühendis	<i>Osman Vehbi Bey</i> , Aydın, Konya ve Adana Nafia Sermüfettişi
Ekim 1908		Mühendis	<i>Cevdet Bey</i> , Nafia Nezareti mühendisi
	»	Mimar	<i>Zoeros Bey</i>
	»	Mühendis	<i>Ağatül Kazoğlu Bey</i> , Anadolu Demiryolu kumpanyası mühendisi
	»	Mimar	<i>Nuriciyan Bey</i>
Aralık 1908		Mühendis	<i>Arslan Efendi</i> , Nafia Nezaretinde Turuk ve Maâbir müdürü
	»	Mühendis	<i>İlhami Efendi</i> , Nafia Nezaretinde Turuk ve Maâbir Sermüfettişi
	»	Mühendis	<i>Hüseyin Hami Bey</i>
	»	Mühendis	<i>Haydar Bey</i> , Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
	»	Mühendis	<i>Emin Sami Bey</i> , Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
	»	Mühendis	<i>Mehmed İrfan Bey</i> , İzmir-Kasaba Demiryolu Komiseri
	»	Mühendis	<i>Mustafa Bey</i> , Nafia Nezareti Komiseri ve Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi
	»	Mühendis	<i>Nazif Bey</i> , Yafa-Kudüs Hattı Komiseri
Şubat 1909		Mühendis	<i>Zühtü Bey</i> , Nafia Nezareti Demiryolları müdür vekili
	»	Mühendis	<i>Servicen Efendi</i> Nafia Nezareti Fen Müsaviri
	»	Mühendis	<i>Aram Margosyan Efendi</i>
	»	Mühendis	<i>Mustafa Bey</i> , Bağdat Vilayeti Ser mühendisi
Mart 1909		Mühendis	<i>Akyadis Efendi</i> , Nafia Nezareti Komiseri

	»	Mühendis	<i>Şefik Bey</i> , Hüdavendigâr Vilayeti Nafia mühendisi
	»	Mühendis	<i>Ferid Bey</i> , Nafia Nezareti Heyet-i Fenniyesi mühendisi
Mayıs 1909		Mühendis	<i>Hekimyan Efendi</i> , Karahisar-ı Sahib Nafia mühendisi
	»	Mimar	<i>Kiryakidis Efendi</i>
	»	Mühendis	<i>Osman Nuri Efendi</i> , Hüdavendigâr Vilayeti Nafia mühendisi
	»	Mimar	<i>İkidinya Efendi</i>
Haziran 1909		Mühendis	<i>Behçet Emin Bey</i> , Maden Nezareti mühendisi
	»	Mühendis	<i>Ömer Rifka Bey</i>
Ağustos 1909		Mühendis	<i>Ahmed Said Bey</i>
Eylül 1909		Mühendis	<i>Sermed Bey</i> , Şam Elektrik Komiseri
Kasım 1909		Mühendis	<i>Ali Kenan Bey</i> , Ergani Madeni müdürü
	»	Mühendis	<i>Burhaneddin Bey</i> , Manastır Vilayeti Nafia müdürü
	»	Mühendis	<i>Süleyman Sami Bey</i> , Nafia Nezareti Turuk ve Maâbir Sermühendisi
	»	Mühendis	<i>Muhtar Bey</i> , Nafia Nezareti Demiryolları müdürü
Aralık 1909		Mühendis	<i>Alias Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Şube Sermühendisi
	»	Mühendis	<i>Cevdet Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Şube Sermühendisi
	»	Mühendis	<i>Refet Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Şube mühendisi
	»	Mühendis	<i>Rıfat Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Şube mühendisi
	»	Mühendis	<i>Nuri Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Şube Sermühendisi
	»	Mühendis	<i>Baro Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Turuk ve Maâbir müteahidi
	»	Mühendis	<i>Amar Bey</i> , Heyet-i Keşfiye Turuk ve Maâbir müteahidi

Ocak 1910	Mühendis	<i>Necib Bey</i> , Şehremaneti mühendisi
»	Mühendis	<i>Mustafa Vasfi Bey</i> , Heyet-i Keşfiye mühendisi
Mart 1910	Mühendis	<i>Lütfi Bey</i> , Şehremaneti mühendisi
»	Mühendis	<i>Helal Bey</i> , Defterhane mühendisi
Nisan 1910	Mühendis	<i>Yusuf Razi Bey</i> , Şura-i Devlet Azasından
»	Mühendis	<i>Çalikis Efendi</i>
»	Mühendis	<i>Ali Haydar Bey</i> , Trablusşam Nafia mühendisi
Mayıs 1910	Mühendis	<i>Said Bey</i> , Kütahya Sancağı mühendisi
»	Mühendis	<i>Ziyaiüddin Bey</i> , Heyet-i Keşfiye mühendisi
Haziran 1910	Mühendis	<i>Kâmil Bey</i> , Humus-Trablusşam İnşaat Komiseri
»	Mühendis	<i>Nafiz Bey</i> , Ankara Sermühendisi
»	Mimar	<i>Muzaffer Bey</i> , Posta ve Telgraf Müdüriyeti mimarı
»	Mühendis	<i>Muhtar Bey</i> , Hicaz Demiryolu sabık mühendisi
»	Mühendis	<i>Tevfik Bey</i> , Turuk ve Maâbir müfettişi
Temmuz 1910	Mühendis	<i>Bekir Sıtkı Bey</i> , Sivas Vilayeti Sermühendisi
Ağustos 1910	Mühendis	<i>Ali Rıza Bey</i> , Heyet-i Keşfiye mühendisi
»	Mühendis	<i>Mustafa Remzi Efendi</i> , Zor Sancağı Sermühendisi
»	Mühendis	<i>Ahmed Fehmi Bey</i> , Şam-Hama Demiryolu Serkomiseri

EK. II

OSMANLI MÜHENDİS VE MİMAR CEMİYETİ MECMUASI

Sene 1, Sayı 1-12 (Ekim 1909 - Eylül 1910)

İçindekiler listesi

<i>Sayı 1 (Ekim 1325/1909)</i>	<i>Sahife</i>
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Tarihçesi	3-5
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Nizamname-i Umumîsi	6-7
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Aza-i Asliye Listesi	8
Maksadımız	9
İstanbul Su Yolları Hakkında Malûmat-ı Tarihiye, Fenniye ve Sıhhiye - <i>Müh. Hulusi Bey</i>	10-13
Ulûm ve Fünûnda Rumuzat - <i>Müh. Mehmed Refik</i>	13-16
Kudret-i Elektrikiyenin Demiryollarına Tatbiki - <i>Müh. Ziya</i>	17-19
Küçük Havadisler	20-23
 <i>Sayı 2 (Kasım 1325/1909)</i>	
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Nizamname-i Umumîsi	25-27
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Aza-i Asliye Listesi	28
Cemiyetimiz Meclis-i idare Reisi <i>Mühendis Hulusi Bey</i> tarafından verilen konferansın mabadi - Beyoğlu ciheti : Bend-i cedîd, Valide Bendi, Topuzlu Bendi, Galatasarayı Su Yolları	29-31
İfrat ve Mübalağadan İctinab Birazda Kendimize İtimad Edelim <i>Müh. Mehmed Hulusi</i>	32-36
Mektubat : Kudret-i Elektrikiyenin Demiryolları Tatbiki - <i>Müh. Ziya</i>	37-41

Avrupa'da ve Türkiye'de Şimendiferlerin Tarihçesi ve Hükümetlere Karşı Ukud-ı Maliyeleri- <i>Müh. İlhami İbn el Hakki</i>	42-48
--	-------

Sayı 3 (Aralık 1325/1909-10)

Halkalı Su Yolları - <i>Müh. Hulusi Bey</i>	49-52
Riyâziyat - <i>Müh. Salim</i>	52-53
Arazi-i Vesîye Haritalarının Suret-i Ahzi - <i>Müh. Ali Haydar</i>	54-58
Şimendiferlerin Tarihçesi ve Hükümete Karşı Ukud-i Maliyeleri <i>Müh. İlhami İbn el Hakki</i>	59-64
Kudret-i Elektrikiyenin Demiryollarına Tatbiki - <i>Müh. Ziya</i>	64-68
Rumuzat-i Fenniyeimizin Islahı Meselesi - <i>Mehmed Re- fik</i>	69-70
Küçük Havadisler	70-71

Sayı 4 (Ocak 1325/1910)

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Namına Şura-i Devlet Riyasetine Takdim Olunan İstidanın Su- reti	73-74
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetine Bu Defa Dahil Olan Azaların Listesi	75
Heyet-i Tahririyenin Beynelmilel Telgraf Heyet-i İttiha- diyesi'nin Tesisinin Hatırası Dolayısıyla Açılacak Müşabaka ve Cemiyet Mecmuası Hakkında başlıksız yazı	76
Mühendis Mektepleri I - <i>Mehmed Refik</i>	76-79
Mihanik-i Riyâziden - <i>Müh. Salim</i>	79-81
İstanbul Suları - <i>Hulusi Bey</i>	81-88
Şimendiferler ve Kanallar - <i>Müh. Ziya</i>	88-92
Arazi-i Vesîye Haritalarının Suret-i Ahzi - <i>Ali Haydar</i>	93-97
İstilahat-ı Fenniye Hakkında - <i>Cevdet Bey</i>	98
Avrupa'da ve Türkiye'de Şimendiferlerin Tarihçesi ve Hükümetlere Karşı Ukud-i Maliyeleri - <i>İlhami İbn el Hakki</i>	99-104

Sayı 5 (Şubat 1325/1910)

Mektubat	105
Süzülme Havuzları - <i>Müh. Ziya</i>	106-108
Mühendis Mektepleri II - <i>Mehmet Refik</i>	109-114
Arazi-i Vesiye Haritalarının Suret i Ahzi - <i>Müh. Ali Haydar</i>	115-122
Telefon Nasıl Keşf Olundu - <i>M.R.</i>	123-124
Avrupa'da ve Türkiye'de Şimendiferlerin Tarihçesi ve Hükümetlere Karşı Ukud-i Maliyeleri - <i>İlhami İbn el Hakki</i>	124-132
Küçük Havadisler	133-135

Sayı 6 (Mart 1326/1910)

İstatistik Hakkında Bazı Mülahazat - <i>Aram</i> (Sabık Demiryolları Müdürü)	137-141
Putrel Ve Tuğla Kemerciklerinden Teşkil Edilen Köprüler Hakkında - <i>Müh. Fikri</i>	141-143
Mühendis Mektepleri III (Amerika'da Mühendis Mektepleri) - <i>Mehmed Refik</i>	143-148
Hicaz Demiryolu Hatıratı - <i>Müh. Abulnedret Nuri</i>	148-152
Şoselerin Makadam Arme İle Kaplanması - <i>Müh. İlhami İbn el Hakki</i>	152-154
İktisadi Demiryollardan - <i>Müh. Mehmed İrfan</i> (İzmir-Kasaba Hattı Komiseri)	155-161
Yeni Bir İskandil Altı	161-162
Köstence Limanı	162-163
Muhaberat-i Fenniye	164-165
Küçük Havadisat	165-167
Mühendisliğe Dair Asar-i Müntesire	168

Sayı 7 (Nisan 1326-1910)

Descartes'in Felsefesi - <i>Müh. Ali Haydar</i>	169-179
İktisadî Dar Hatların Geniş Hatlarla Mukayesesi - <i>Mehmed İrfan</i> (İzmir-Kasaba Hattı Komiseri)	180-184
Mimarî-i İslâm - <i>Kemaleddin</i> (Mimar ve Mühendis)	185-193

Hicaz Demiryolu Hatıratı - <i>Müh. Abulnedret Nuri</i>	193-197
Putrel ve Tuğla Kemerciklerden Teşkil Edilen Köprüler Hakkında - <i>Müh. Fikri</i>	197-198
Küçük Havadisler	199
Mühendisliğe Dair Asar-ı Müntesire	200

Sayı 8 (Mayıs 1326/1910)

Mühendis Mektepleri IV (İsviçre'de Mühendis Mektep- leri) - <i>Mehmed Refik</i>	201-203
Mimarî-i İslâm - <i>Kemaleddin</i> (Mimar ve Muallim)	204-212
Putrel ve Tuğla Kemerciklerden Teşkil Edilen Köprüler Hakkında - <i>Müh. Fikri</i>	212-215
Brenan Şerh Sistemine Tek Ray üzerinde Müteharrik Otomotrisler (Muktebesat) - <i>Müh. Ziya</i>	215-219
Memalik-i Osmaniye'de Makine Mühendisliği ve Makine- cilik (Nafia Nezaretine Takdim Edilen Rapor)	220-221
Kozmografya'nın Tatbikat-ı Topografyası ve Nisf ün- nehar İstikametinin Suret-i Tayini - <i>Müh. Ali Hay- dar</i>	222-230
Küçük Havadisler	230-232

Sayı 9 (Haziran 1326/1910)

Descartes'ın Felsefesi - <i>Müh. Ali Haydar</i>	233-238
Mimarî-i İslâm - <i>Mim. Kemaleddin</i>	239-248
Otomobil-Şimendifer Rekabet Mevhumesi ve Memalik-i Osmaniyede Vasıta-i Nakliye Meselesi - <i>Mehmed Re- fik</i> (Elek. Müh.)	249-254
Aksam-ı İnşaiyenin Ebadını Tayinde Müstamel Düstur ve Cedveller (Tercüme) - <i>Müh. Ahmed Ferid</i>	255-256
Mensurî Bir Çubuk Unsurunun Gerilme ve Tagyîr Şek- li - <i>Müh. Fikri</i>	257-258
Kâgir Köprüler - <i>Ali Haydar</i>	258-262

Sayı 10 (Temmuz 1326/1910)

İktisadi Demiryollarından - <i>Mehmed İrfan</i>	261-264
---	---------

Mimarî-i İslâm - <i>Mimar ve Muallim Kemaleddin</i>	265-276
Demir Köprüler Hakkında Mütalaa - <i>Ahmed Said</i>	277-287
Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyetine Kanun-i Sani Sene 1325 Tarihinden Beri Dahil Olan Zevat	288

Sayı 11 (Ağustos 1326/1910)

Mimarî-i İslâm - <i>Mim. Kemaleddin</i>	289-302
Balya-Karaydın Madenleri - <i>İlhami İbn el Hakkı</i>	303-314
Ferizovik'in İmarı (Tanin Gazetesinden İktibas) - <i>İsmail Ağa</i> (Ferizovik Belediye Reisi)	315-316

Sayı 12 (Eylül 1326/1910)

Descartes'ın Felsefesi - <i>Müh. Ali Haydar</i>	317-320
Demir Köprüler Hakkında Mütalaa - <i>Ahmed Said</i>	321-327
Beynelmilel Demiryolları Kongresi	328-333
Memalik-i Garbiyede Mühendis Mektepleri IV - <i>Mehmed Refik</i>	336-337
Yeni muhit el-maarif cemiyeti	337-339
Meclis-i İdare Kararıyla Adliye Nezaret-i Celilesine Takdim Kılınan İstida Sureti	339
Memalik-i Osmaniyyede Tesis Edilecek Demiryollarındaki İntihab Edilecek İşletme Usulünün Tetkiki	340-?
Küçük Havadisler	?-344
İkinci Kısım : İnşaatta müstamel başlıca malzemenin had-i elastikî, emsal-i elastikî, elastikî ve sıklet-i in-kisariyle emniyet sıkletlerinin miktarlarını ve ec-sam-ı muhtelifenin kesafetini havi cetveller	14-16

EK. III

MÜHENDİS MEKTEBİ MECMUASI
Sene 1, Sayı 1-18 (1 Nisan 1338 - 1 Nisan 1339)
İçindekiler Listesi

<i>Sayı 1 (1 Nisan 1338/1922)</i>	<i>Sahife</i>
Maksad ve Program - <i>Mecmua</i>	1-2
Mühendislik Tarihine bir Nazar - <i>Süleyman Sırrı</i>	2-4
Şimendifer ve Memleketin Şimendiferlere olan İhtiyacı - <i>Mehmed İzzet</i>	4-8
Bir Hatt-ı Havayi Hesabatının Esasatı - <i>Burhanettin</i>	8-11
Amelî Betonarme Tatbikatından Alınmış Misaller - <i>İsmail Fikret</i>	11-16
Şuun	16
 <i>Sayı 2 (15 Nisan 1338/1922)</i>	
El Cezire İrva ve İska Ameliyatından - <i>Süleyman Sırrı</i>	1-4
Şimendifer ve Memleketin Şimendiferlere Olan İhtiyacı - <i>Mehmed İzzet</i>	4-8
Makineler Nazariyatı Hakkında Malumat-i Mücmile- <i>Burhanettin</i>	8-13
Bir Hatt-ı Havayi Hesabatının Esasatı - <i>Burhanettin Ferid</i>	13-15
Amelî Betonarme - <i>İsmail Fikret</i>	16
 <i>Sayı 3 (29 Nisan 1338/1922)</i>	
İzafiyet Nazariyesi - <i>Mehmed Refik</i>	33-34
El Cezire İrva ve İska Ameliyatından - <i>Süleyman Sırrı</i>	34-36
Mukavemet ve Betonarme Tatbikatı - <i>Ahmed İhsan</i>	37-43
Büyük Kemerler Hakkında - <i>İbrahim Fikri</i>	43-46
Mütemadiyyet (I) - <i>Salih Murad</i>	46-48
 <i>Sayı 4 (15 Mayıs 1338/1922)</i>	
Büyük Kemerler Hakkında - <i>İbrahim Fikri</i>	49-56

Şimendifer ve Memleketin Şimendiferlere Olan İhtiyacı - <i>Mehmed İzzet</i>	56-59
Makineler Nazariyatı Hakkında Malumat-ı Müctemile - <i>Burhanettin</i>	59-62
Bir Hatt-ı Havayi Hesabatının Esasatı - <i>Burhanettin Ferid</i>	62-64

Sayı 5 (1 Haziran 1338/1922)

Makineler Nazariyatı Hakkında Malumat-ı Müctemile - <i>Burhanettin</i>	65-67
Mütemadiyyet (II) - <i>Salih Murad</i>	68-70
El Cezire İrva ve İska Ameliyatı - <i>Süleyman Sırrı</i>	70-77
Betonarme Tatbikatı - <i>Ahmed İhsan</i>	77-79
Bir Hatt-ı Havayi Hesabatının Esasatı - <i>Burhanettin Ferid</i>	80

Sayı 6 (15 Haziran 1338/1922)

Bizde Mühendislik - <i>Ahmed Asım</i>	81-82
El Cezire İrva ve İska Ameliyatından - <i>Süleyman Sırrı</i>	82-87
Betonarme Tatbikatından - <i>Ahmed İhsan</i>	88-92
Bir Hatt-ı Havayi Hesabatının Esasatı - <i>Burhanettin Ferid</i>	93-96

Sayı 7 (1 Temmuz 1338/1922)

Şimendifer ve Memleketin Şimendiferlere Olan İhtiyacı - <i>Mehmed İzzet</i>	97-99
..... - <i>Mehmed Kemal</i>	99-106
Mimar Talat Bey'in İşçilik Kitabı	106-107
Tatbikattan	107-110
Mühendis Mektebinin Külli tedrisat-ı talimiye	110-111
Mektepte	111-112

Sayı 8 (15 Temmuz 1338/1922)

Bu seneki mezunlarımız	113
Çap Makalesi - <i>Hasan Hadi</i>	114-124
Çapların sureti tevzii hakkında karar	125-127
Mütemadiyyat	127-128
Şuun	128

Sayı 9 (1 Ağustos 1338/1922)

Mezunin Müsameresi	129-136
Çap tehlikesi Makalesi Münasebetiyle - <i>Hasan Hadi</i>	137
Mütemadiyyet - <i>Salih Murad</i>	137-139
Betonarme - <i>Ahmed İhsan</i>	140-144

Sayı 10 (15 Ağustos 1338/1922)

Kırıksız Döşemeler Hakkında - <i>Hüsnü Salahaddin</i>	145-149
El Cezire İrva ve İska Ameliyatından - <i>Süleyman Sırrı</i>	150-152

Sayı 11 (1 Teşrin-i evvel 1338/1922)

Askeri Sahra Şimendiferleri - <i>Mehmed İzzet</i>	161-168
Betonarme Nazariyatından (Bacalar) - <i>Ahmed İhsan</i>	169-172
El Cezire İrva ve İska Ameliyatı - <i>Süleyman Sırrı</i>	173-176

Sayı 12 (15 Teşrin-i evvel 1338/1922)

Talat Bey'in Vefatı	177
Talat Bey de Öldü - <i>Hüsnü Hadi</i>	178
Merhumun Tercüme-i Hâli	178-179
Harikzedegân Katevlerinin Şerait-i Fenniyesi	180-187
Trenlerde Zât-ül-hareke-i tevekküf - <i>N.M.S.M.</i>	188-191
I. Cildin Fihristi	191-192

Sayı 13 (1 Teşrin-i Sani 1338/1922)

Refet Paşa Hazretlerinin Mektebimizi Ziyaretleri	193-196
Kalfaların Re'sen İnşaat Deruhte Etmeleri Hakkında - <i>Ahmed</i>	196-199
Şartname-i Fennî (Devam)	200-204
İcmal İmtihani Sualleri - <i>Halid</i>	205-208

Sayn 14 (15 Teşrin-i Sani 1338/1922)

Tabirat Meselesi - <i>Mehmed Fikri</i>	209
Mektebimizin 39. Sene-i Devriyesi	210-216
Bacalar - <i>Ahmed İhsan</i>	217-224

Sayn 15 (1 Kanun-i evvel 1338/1922)

Kalfaların Yaptıkları İnşaat Hakkında - <i>Mehmed Galib</i>	225-226
Büyük Derinliklere Kabil-i Tatbik Yeni Usulde İnşaat - <i>Mehmed Galib</i>	226-229
Pretest Usulü ile Bir Binanın Suret-i İnşaaşı - <i>Mehmed Galib</i>	229-231
Rutubetin Beton üzerine Tesiri - <i>Mehmed Galib</i>	231-234
Betonarme : Projelerin İhzar ve Tahkiki - <i>Ahmed İhsan</i>	235-240

Sayn 16 (15 Kanun-i evvel 1338-1922)

Kafes Kirişlerin Nazariye-i Harekiyesi - <i>Ahmed İhsan</i>	241-251
Kavis Çatı Makasları (Mukavemet-i Ecsam) - <i>Sadi Şuun-i Fennî</i>	251-254
	254-256

Sayn 17 (1 Şubat 1339/1923)

Hesab-ı Tahlilî - <i>Mustafa Salim</i>	257-260
Mükerrer Kemerli Bend - <i>Ahmed İhsan</i>	261-271
Projelerin İhzar ve Tedkiki - <i>Ahmed İhsan</i>	271-272

Sayn 18 (1 Nisan 1339/1923)

Mukavemet-i Ecsam : Kemer Hesabatı ve Tatbikat - <i>Ahmed İhsan</i>	273-283
Projelerin İhzar ve Tedkiki - <i>Ahmed İhsan</i>	283-286
Alüminli Çimentolar	286-288